

Ο Βρετανικός
Νεο-Ευρωσκεπτικισμός
στην Ευρωπαϊκή
Διακυβέρνηση:
Η Ρητορεία του Brexit και
η Στρατηγική του Brexin

Δρ. Φιλίππα Χατζησταύρου, Ερευνήτρια ΕΛΙΑΜΕΠ

Γιώργος Δικαίος, ΠΜΣ Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Σπουδές, ΕΚΠΑ

Μάιος 2015

ΚΕΙΜΕΝΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ Νο 62/2015

Copyright © 2015

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ)¹

Λεωφ. Βασιλίσσης Σοφίας 49, 10676, Αθήνα

Τηλ: (+30) 210 7257110-1, fax: (+30) 210 7257114,

e-mail: eliamep@eliamep.gr,

url: www.eliamep.gr

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος

Κείμενο Εργασίας Νο 62/2015

Ο Βρετανικός Νεο-Ευρωσκεπτικισμός στην Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση:

Η Ρητορεία του Brexit και η Στρατηγική του Brexin

Δρ. Φιλίππα Χατζησταύρου, Ερευνήτρια ΕΛΙΑΜΕΠ

Γιώργος Δικαίος, ΠΜΣ Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Σπουδές, ΕΚΠΑ

¹ Το ΕΛΙΑΜΕΠ δεν υιοθετεί ως ίδρυμα πολιτικές θέσεις. Καταβάλλει μάλιστα προσπάθεια να παρουσιάζονται στα πλαίσια των εκδηλώσεων του και στο μέτρο του δυνατού όλες οι υπάρχουσες απόψεις. Υπό το πρίσμα αυτό, οι αναλύσεις και οι γνώμες που δημοσιεύονται στις σειρές του θα πρέπει να αποδίδονται αποκλειστικά στους συγγραφείς και να μην θεωρούνται ότι αντιπροσωπεύουν απαραίτητα τις απόψεις του ιδρύματος, του διοικητικού συμβουλίου του, της διεύθυνσης ή των κατά περίπτωση και καθ' οιονδήποτε τρόπο συνεργαζομένων φορέων.

Σύντομα Βιογραφικά Συγγραφέων:

Η **Φιλίππα Χατζησταύρου** είναι δικηγόρος και κατέχει διδακτορικό δίπλωμα στη πολιτική επιστήμη, Πανεπιστήμιο της Σορβόνης (Paris I). Είναι ερευνήτρια στο ΕΛΙΑΜΕΠ (Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής) και εξωτερική συνεργάτης του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Στο παρελθόν έχει διδάξει μεταξύ άλλων στο Πανεπιστήμιο Paris VII Denis-Diderot και στο Ινστιτούτο Πολιτικών Επιστημών (SC-PO). Υπήρξε μέλος του ερευνητικού κέντρου ευρωπαϊκής πολιτικής κοινωνιολογίας GSPE – CNRS (Πανεπιστήμιο του Στρασβούργου) και του ερευνητικού κέντρου συγκριτικής ανάλυσης πολιτικών συστημάτων του Πανεπιστημίου Paris I της Σορβόνης. Επίσης υπήρξε μέλος του δικτύου HISTCOM2-Ερευνητικό πρόγραμμα «Η Ιστορία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής 1973-1986». Εργάστηκε ως επιστημονική συνεργάτης στο Υπουργείο Εξωτερικών για την Ελληνική Προεδρία 2003. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα αφορούν στις θεωρίες ευρωπαϊκής ενοποίησης, το δίκαιο των θεσμών της ΕΕ, την πολιτική κοινωνιολογία των θεσμών της ΕΕ, τα εθνικά πολιτικά συστήματα και τη διοικητική σύγκληση στην ΕΕ. Έχει στο ενεργητικό της πολλές [δημοσιεύσεις](#)

Ο **Γιώργος Δικαίος**, είναι μεταπτυχιακός φοιτητής Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και κάτοχος πτυχίου Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης από το ίδιο Πανεπιστήμιο. Είναι συνεργάτης της Μονάδας Έρευνας για την Ευρωπαϊκή και Διεθνή Πολιτική του τμήματος Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου.

Περίληψη:

Η συζήτηση σχετικά με τη θέση του Ηνωμένου Βασιλείου (ΗΒ) στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) όπως έχει εξελιχθεί τα τελευταία τρία χρόνια στηρίζεται στη λογική της αποχώρησης (Brexit). Το ΗΒ πίσω από το προπέτασμα της ρητορείας της δυνητικής του αποχώρησης προσπαθεί πλέον να ασκήσει στρατηγική επιρροή στον μελλοντικό προσανατολισμό της ΕΕ καθιστώντας έτσι εαυτόν δυναμικό παίκτη της ευρωπαϊκής ενοποίησης (Brexin). Ενώ λοιπόν η δημόσια συζήτηση συνεχίζει να επικεντρώνεται στον κίνδυνο ενός Brexit, μια πιο εξειδικευμένη ανάλυση μας καλεί να εξετάσουμε κυρίως την πιθανή διάδοση μιας τάσης αλλαγής του ευρωπαϊκού *policy mix* και επομένως και του χαρακτήρα της ενοποιητικής διαδικασίας στη βάση των βρετανικών αιτημάτων (Brexin) ως προϋπόθεση παραμονής του ΗΒ εντός της ΕΕ. Το παρόν άρθρο αναλύει καταρχήν τα χαρακτηριστικά αυτού του ανανεωμένου βρετανικού ευρωσκεπτικισμού που αναπτύσσεται σε ένα εγχώριο πολιτικό περιβάλλον με έντονες κεντρόφυγες τάσεις (βρετανικός νέο-ευρωσκεπτικισμός). Στη συνέχεια παραθέτει τις πολιτικές διεκδικήσεις που εγείρει η ΜΒ έναντι της ΕΕ και εξηγεί κατά πόσον αυτές προκαλούν βασικές θεμελιακές αρχές του ευρωπαϊκού κεκτημένου (Brexin). Τέλος, προωθεί θεωρητικές ερμηνείες από τη διακυβερνητική ανάλυση βάσει των οποίων μπορεί να εξηγηθεί η στρατηγική του Brexin αλλά και να εκτιμηθούν οι προοπτικές του ευρω-βρετανικού παζαριού σε ένα πλαίσιο πλέον διευρωπαϊκής αμφισβήτησης της ενοποιητικής διαδικασίας προς την ουσιαστική ομοσπονδιοποίηση (εγγενής ευρωσκεπτικισμός).

Λέξεις Κλειδιά:

Ευρωσκεπτικισμός, βρετανικός νέο-ευρωσκεπτικισμός, Ηνωμένο Βασίλειο, Ευρωπαϊκή Ένωση, διαπραγματεύσεις, Brexit, Brexin, ευρωπαϊκό κεκτημένο, Euroscepticism, neo-euroscepticism, United Kingdom, European Union, bargaining, Brexit, Brexin, European acquis.

Περιεχόμενα

1.	Ο βρετανικός νέο-ευρωσκεπτικισμός	6
	A. Τα ερείσματα του παραδοσιακού βρετανικού ευρωσκεπτικισμού	6
	B. Τα χαρακτηριστικά του νέου βρετανικού ευρωσκεπτικισμού: προς ένα ριζοσπαστικό ευρωσυντηρητισμό	8
	Γ. Οι στρατηγικές κινήσεις του Cameron.....	10
2.	Η βρετανική στρατηγική υπέρ του ελέγχου των ευρωπαϊκών αρμοδιοτήτων και το ευρωπαϊκό κεκτημένο	13
	A. Ο βρετανικός επεμβατισμός στην ευρωπαϊκή υπερεθνικότητα	13
	B. Η βρετανική τακτική επιβράδυνσης της ενοποιητικής διαδικασίας στον τομέα της οικονομικής διακυβέρνησης	17
	Γ. Οι βρετανικές διεκδικήσεις για την επαναρρύθμιση της Ενιαίας Αγοράς: το μείζον ζήτημα της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων.....	19
3.	Η βρετανική πολιτική στο ευρωπαϊκό θεσμικό παίγνιο	22
	A. Ο βρετανικός νέο-ευρωσκεπτικισμός: εργαλείο λήψης εθνικών οφελών	22
	B. Το ευρω-βρετανικό παζάρι και η σημασία της ΕΕ για το ΗΒ	24
	Γ. Η στρατηγική Brexít στην υπηρεσία του εγγενούς ευρωσκεπτικισμού	27
4.	Βιβλιογραφία	31

**“Can the anti-federalists, the Euro-sceptics
and little Englanders offer a positive alternative?”**

Tristan Garel-Jones, UK Minister of Europe (1990-1993)

“Britain is a big beast in the European jungle”

Douglas Alexander, UK Shadow Foreign Secretary (2011-2015)

Ο Βρετανικός Νεο-Ευρωσκεπτικισμός στην Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση: Η Ρητορεία του Brexit και η Στρατηγική του Brexin

Η συζήτηση σχετικά με τη θέση του Ηνωμένου Βασιλείου (ΗΒ) στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) όπως έχει εξελιχθεί τα τελευταία τρία χρόνια στηρίζεται στη λογική της αποχώρησης (Brexit).² Οι διεκδικήσεις του ΗΒ αναπτύχθηκαν από το εγχώριο κατεστημένο με αρκετά μαξιμαλιστικό τρόπο ακολουθώντας την ένταση εξάπλωσης της οικονομικής κρίσης. Το ΗΒ πίσω από το προπέτασμα της ρητορείας της δυνητικής του αποχώρησης προσπαθεί πλέον με συντεταγμένο τρόπο να ασκήσει στρατηγική επιρροή με στόχο την αλλαγή της μεταρρυθμιστικής ατζέντας της ΕΕ καθιστώντας έτσι εαυτόν δυναμικό παίκτη της ευρωπαϊκής ενοποίησης (Brexin).³

Ενώ λοιπόν η δημόσια συζήτηση συνεχίζει να επικεντρώνεται στον κίνδυνο ενός Brexit, δεδομένης της χρόνιας και πλέον εντασσομένης αμφίθυμης διάθεσης του ΗΒ απέναντι στην ΕΕ, και άρα στις συνέπειες μιας πιθανής αποχώρησης του ΗΒ από την ΕΕ, μια πιο εξειδικευμένη ανάλυση των δεδομένων μας καλεί να εξετάσουμε κυρίως την πιθανή διάδοση μιας τάσης αλλαγής του

² Οι όροι Brexit και Brixit εμφανίστηκαν για πρώτη φορά τον Ιούνιο του 2012. Ο πρώτος φέρεται να επινοήθηκε από την εθνικιστική οργάνωση ‘The British Resistance’ και ο δεύτερος από μια αρθρογράφο στο περιοδικό The Economist.

³ Ο όρος Brexin επινοήθηκε για τις ανάγκες του παρόντος άρθρου.

ευρωπαϊκού *policy mix* και επομένως και του χαρακτήρα της ενοποιητικής διαδικασίας στη βάση των βρετανικών αιτημάτων (Brexit) ως προϋπόθεση παραμονής του ΗΒ εντός της ΕΕ. Αυτή την παρατήρηση έρχεται άλλωστε να ενδυναμώσει το γεγονός ότι κράτη μέλη του παραδοσιακού πυρήνα της ΕΕ έχουν αρχίσει να επιδεικνύουν αρνητικές διαθέσεις και να διατυπώνουν αμφιβολίες για την πορεία και τις διαδικασίες εμβάθυνσης της ενοποίησης,⁴ φαινόμενο που το ονομάζουμε εγγενή ευρωσκεπτικισμό.

Το παρόν άρθρο αναλύει καταρχήν τα χαρακτηριστικά αυτού του ανανεωμένου βρετανικού ευρωσκεπτικισμού που αναπτύσσεται σε ένα εγχώριο πολιτικό περιβάλλον με έντονες κεντρόφυγες τάσεις (βρετανικός νέο-ευρωσκεπτικισμός). Στη συνέχεια παραθέτει διεξοδικά τις πολιτικές διεκδικήσεις που εγείρει το ΗΒ έναντι της ΕΕ και εξηγεί κατά πόσον αυτές παρεμβάλλονται στη θεσμική συνέχεια της ευρωπαϊκής ενοποίησης και προκαλούν βασικές θεμελιακές αρχές του ευρωπαϊκού κεκτημένου (Brexit). Τέλος, προωθεί θεωρητικές ερμηνείες από τη διακυβερνητική ανάλυση βάσει των οποίων μπορεί να εξηγηθεί η στρατηγική του Brexit αλλά και να εκτιμηθούν οι προοπτικές του ευρωβρετανικού παζαριού σε ένα πλαίσιο πλέον διευρωπαϊκής αμφισβήτησης της ενοποιητικής διαδικασίας προς την ουσιαστική ομοσπονδιοποίηση (εγγενής ευρωσκεπτικισμός).

1. Ο βρετανικός νέο-ευρωσκεπτικισμός

A. Τα ερείσματα του παραδοσιακού βρετανικού ευρωσκεπτικισμού

Ο βρετανικός ευρωσκεπτικισμός θεωρείται η κυριότερη και η καλύτερα ιδεολογικά οργανωμένη έκφραση του βρετανικού εθνικισμού και για κάποιους, μάλιστα, θεωρείται ο θεματοφύλακας των εθνικών μύθων. Η ανάπτυξη του οφείλεται σε διάφορες παραμέτρους, ιστορικές, γεωπολιτικές, οικονομικές και πολιτικές. Η αίσθηση μη-νομιμοποίησης όσον αφορά τη συμμετοχή του ΗΒ στην ΕΕ οφείλεται σε δύο ιστορικούς λόγους: α) η συνεργασία με τους πρώην ευρωπαίους εχθρούς στους δύο καταστροφικούς παγκόσμιους πολέμους και β) η ασυμβατότητα των θεσμικών δομών της ΕΕ με τη βρετανική πολιτική παράδοση.⁵ Η «βρετανική παράδοση» κάνει αναφορά στις σχέσεις με την Κοινοπολιτεία, στο ελεύθερο εμπόριο και στην κοινοβουλευτική κυριαρχία. Αυτή η παράδοση, αν και πήρε διάφορες μορφές από τον 19^ο αι. και μετά με το ΗΒ να παίζει διάφορους ρόλους στην Ευρώπη, παραμένει η θεμέλιος λίθος της βρετανικής ευρωπαϊκής πολιτικής.⁶ Το ισχυρότερο ιδεολογικό έρεισμα στο οποίο εδράζεται ο ευρωσκεπτικισμός του ΗΒ είναι η βρετανική κυριαρχία. Από τις αρχές

⁴ Ιωακειμίδης Π. (2013), σελ. 95.

⁵ Wellings B. and Baxendale H. (2015), p. 127.

⁶ Η χώρα υιοθέτησε καταρχήν τον ρόλο του ισορροπιστή, αλλά με σαφείς τάσεις παραμονής της εκτός των ευρωπαϊκών υποθέσεων. Ενεπλάκη λίγο παραπάνω μετά τη δεκαετία του 1860 (1815-1939). Στη συνέχεια, υιοθέτησε τον ρόλο του υποστηρικτή (1939-1955), του σαμποτέρ (1955-1956), του αντιπάλου (1956-1960), του ικέτη (1960-1973) και, τέλος, τον ρόλο του εκ των έσω (από το 1973 και μετά). Bevir M. et al (2015), p. 9.

του 21^{ου} αιώνα, το ΗΒ αντιμετωπίζει την ΕΕ ως υπεύθυνη για την επιδείνωση της θέσης του στον παγκόσμιο χάρτη.⁷

Πιο αναλυτικά, στο ΗΒ καταγράφονται τέσσερις ιστορικές περιόδους ευρωσκεπτικισμού.⁸ Συνοπτικά, η πρώτη περίοδος, είναι από το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου έως και το 1972, οπότε και κυρώθηκε η συμφωνία ένταξης του ΗΒ στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ). Κατά την περίοδο αυτή καταγράφεται έντονος ευρωσκεπτικισμός μεταξύ των πολιτικών ελίτ, ο οποίος βέβαια δεν εμπόδισε τελικά στο να προχωρήσει η ένταξη στην ΕΟΚ. Η δεύτερη περίοδος είναι μεταξύ του 1972 και του 1975 οπότε αποφασίστηκε να διενεργηθεί δημοψήφισμα για την παραμονή του κράτους στην ΕΟΚ. Το δημοψήφισμα είχε ως αποτέλεσμα το 67% να ψηφίσει υπέρ της παραμονής της χώρας στην Κοινότητα. Από τότε και μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1980, την τρίτη περίοδο δηλαδή, ο ευρωσκεπτικισμός στο ΗΒ κινούταν σε πολύ χαμηλούς τόνους. Με την έναρξη, όμως, της συζήτησης για τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και την υπογραφή της, ξεκινά η τέταρτη και τελευταία περίοδος του βρετανικού ευρωσκεπτικισμού και γενικότερα αυτού που θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ως «ευρωπαϊκό» ευρωσκεπτικισμό, καθώς από τότε αντίστοιχες τάσεις εμφανίζονται και σε μια σειρά από άλλες χώρες, τόσο της ΕΕ όσο και σε προς ένταξη σε αυτήν χώρες.⁹

Η βρετανική στάση δεν βασίζεται σε μια συγκεκριμένη «δομική λογική» ούτε έχει μια «ευθέως ντετερμινιστική πορεία» ούτε είναι «στατική», αλλά βασίζεται στις πρακτικές των βρετανικών πολιτικών τάξεων που αναλόγως τις συγκυρίες μεταβάλλονται.¹⁰ Τις δεκαετίες '80-'90, ο ευρωσκεπτικισμός συνδέεται ιδιαίτερα με ένα μέρος των πολιτικών που βρίσκονται στην δεξιά πτέρυγα των Συντηρητικών το οποίο ανέπτυξε έντονη αντιπθέμενη συμπεριφορά στην περαιτέρω εμβάθυνση της ευρωπαϊκής ενοποίησης.¹¹ Από το 2000 κι έπειτα, η ΕΕ έχει γίνει η θεσμική έκφραση της επιδείνωσης της κατάστασης της Αγγλίας.¹²

Σε ένα πλαίσιο μακρο-ιστορικό, η βρετανική αμφιθυμία σε σχέση με την Ευρώπη μπορεί να ειπωθεί ως ένα ξεχωριστό πολιτικό κίνημα για την προάσπιση βασικών αρχών της «βρετανικότητας» και του βρετανικού κράτους. Η κλασική αντι-ευρωπαϊκή ιδεολογία έβλεπε πάντα την Ευρώπη ως την απόλυτη θεσμική έκφραση της Βρετανικής και της Αγγλικής παρακμής. Οι Βρετανοί έχουν ιδιαίτερη σχέση με αυτό που αποκαλούν βρετανική κυριαρχία, την οποία την συνδέουν άμεσα με την ανεξαρτησία, την υπεροχή (greatness), την ελευθερία, κάτι το οποίο έρχεται σε αντίθεση με την πρόσληψη της έννοιας της κυριαρχίας μέσα στην ευρωπαϊκή ενοποίηση.¹³ Η πολιτική αντίσταση στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση έχει σημαντικές ιδεολογικές βάσεις για τον σύγχρονο αγγλικό εθνικισμό. Κι αυτό έγινε νομιμοποιώντας την υπεράσπιση της κοινοβουλευτικής κυριαρχίας μέσα

⁷ Baker D. et al (2008), p. 94, 109-110· Gifford C. (2008), p. 10, 147· Wellings B. (2012), p. 225, 237.

⁸ Baker D. et al (2008), *ό.π.*

⁹ Για μια συνολική ανάλυση του ευρωσκεπτικισμού σε 17 (πλέον) χώρες της ΕΕ και της Νορβηγίας (η οποία θα γινόταν κράτος-μέλος της ΕΟΚ το 1973 με το ΗΒ, την Ιρλανδία και τη Δανία αλλά τελευταία στιγμή απέσυρε την υποψηφιότητά της) βλ. Szczerbiak A. and Taggart P. (eds., 2008).

¹⁰ Gifford C. (2008), p. 147.

¹¹ Στο *ίδιο*, p. 6.

¹² Wellings B. (2012), p. 237.

¹³ Στο *ίδιο*, p. 228.

από την επίκληση της λαϊκής κυριαρχίας, ευρέως κατανοητή σε σχέση με το παρελθόν της Αγγλίας.¹⁴ Επιπλέον, η θέση και τα υλικά συμφέροντα του ΗΒ στον παγκόσμιο χάρτη εξαρτώνται και από την (ασταθή) ηγεμονία των ΗΠΑ, περιπλέκοντας την σχέση της χώρας με την ΕΕ στο πλαίσιο ενός ανατροφοδοτούμενου ευρωσκεπτικισμού.¹⁵

Β. Τα χαρακτηριστικά του νέου βρετανικού ευρωσκεπτικισμού: προς ένα ριζοσπαστικό ευρωσυντηρητισμό

Η Συνθήκη του Μάαστριχτ με τις θεμελιώδεις θεσμικές και πολιτικές αλλαγές που έφερε στην ΕΕ (προώθηση της ΟΝΕ, θέσπιση της ευρωπαϊκής ιθαγένειας, κτλ.) σήμανε το τέλος της «παθητικής συναίνεσης» των ευρωπαϊκών πληθυσμών απέναντι στην ευρωπαϊκή ενοποίηση και αποτέλεσε συνάμα το σημείο έναρξης ανάπτυξης του ευρωσκεπτικισμού¹⁶ και ενσωμάτωσης εντός της ΕΕ ως ευρωπαϊκού φαινομένου (embedded euroscepticism). Το ΗΒ θεώρησε ότι το μεταρρυθμιστικό κύμα που ξεκίνησε με την Συνθήκη του Μάαστριχτ έθιγε θέματα εθνικής κυριαρχίας και εγκυμονούσε κινδύνους διάβρωσης της εθνικής ταυτότητας με αποτέλεσμα να αναπτυχθεί ένα έντονο ρεύμα αντιευρωπαϊσμού με έμφαση στη σημασία της διατλαντικής συνεργασίας, το οποίο εκδηλωνόταν από εκεί και πέρα εμφανώς (φάνηκε στις διαδικασίες κύρωσης όλων των Συνθηκών μέχρι σήμερα) και έχει ως συνέπεια την αμφισβήτηση της εμβάθυνσης της ευρωπαϊκής ενοποίησης και την παρεμπόδισή της.¹⁷

Με το ξέσπασμα της κρίσης του 2008, το φαινόμενο απέκτησε πλέον συστημικό χαρακτήρα δεδομένων των οικονομικών και κοινωνικών συνεπειών αυτής. Ενώ πριν, το φαινόμενο του ευρωσκεπτικισμού εξαρτιόταν αποκλειστικά από ενδογενείς περιστάσεις στο εσωτερικό μιας χώρας και λειτουργούσε ως έκφραση εθνικής διαφοροποίησης/απόρριψης, πλέον αρχίζει να εξαρτάται και από εξωγενείς παράγοντες δηλαδή ως έκφραση απόρριψης του συστήματος, δείγμα της αποτυχίας του να λειτουργήσει με κεντρομόλο τρόπο.

Σε αυτό το ενδοκρισιακό πλαίσιο, με ενισχυμένο το διεθνικό ευρωσκεπτικισμό (transnational euroscepticism), άνοιξε ο βρετανικός νέο-ευρωσκεπτικισμός προωθώντας έναν ριζοσπαστικό ευρωσυντηρητισμό. Όντας εξωστρεφής, ευρω-παρεμβαίνων και επιθετικός απέκτησε πλέον εξέχουσα θέση στον ευρωπαϊκό πολιτικό διάλογο (με πιο έντονες περιόδους γύρω από τις εκλογές), εστιάζοντας κατά κύριο λόγο σε θέματα κρατικής κυριαρχίας και εθνικής ταυτότητας. Αυτή η τάση επηρέασε τα παραδοσιακά βρετανικά κόμματα ενώ οδήγησε και στην εμφάνιση καινούργιων – ευρωσκεπτικιστικών – κομμάτων.¹⁸ Η βάση του δημοκρατικού μοντέλου του Westminster, ο

¹⁴ Wellings B. (2010), p. 489.

¹⁵ Gifford C. (2008), p. 13, 149.

¹⁶ Ο Taggart το 1998 είχε ορίσει τον ευρωσκεπτικισμό πολύ γενικά ως «την ιδέα των ενδεχόμενων ή ειδικών αντιθέσεων, καθώς και ενσωματώνοντας οριστικές και ανεπιφύλακτες αντιθέσεις στην διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης» (Taggart P. (1998), p. 366: “Euroscepticism expresses the idea of contingent or qualified opposition, as well as incorporating outright and unqualified opposition to the process of European integration”).

¹⁷ Verney S. (2011), p. 1.

¹⁸ Baker D. et al (2008), *ό.π.*

λεγόμενος βρετανικός δικομματισμός, έχει κατακερματιστεί,¹⁹ αφήνοντας τον χώρο σε άλλους παίκτες, το εθνικό σκωτσέζικο κόμμα (SNP), το αντι-ευρωπαϊκό κόμμα Ανεξαρτησίας του ΗΒ (UKIP), το Βρετανικό εθνικό κόμμα (BNP) και το αντικαπιταλιστικό φιλοευρωπαϊκό Πράσινο κόμμα (Green Party). Το UKIP και το ακροδεξιό BNP θεωρούνται σκληρά ευρωσκεπτικιστικά κόμματα²⁰ αφού υποστηρίζουν την αποχώρηση του ΗΒ από την ΕΕ, ενώ τα υπόλοιπα ανήκουν στα ήπια ευρωσκεπτικιστικά κόμματα,²¹ αφού εναντιώνονται, κατά κύριο λόγο, στο κοινό νόμισμα.²² Ακόμα και το κόμμα των Εργατικών δεν υποστηρίζει τη νομισματική ένωση. Ίσως, το μόνο μεγάλο κόμμα, που υποστηρίζει ότι το ΗΒ θα έπρεπε να γίνει μέλος της ευρωζώνης είναι αυτό των Φιλελεύθερων Δημοκρατών, αλλά και αυτό δέχεται ότι θα πρέπει να προηγηθεί δημοψήφισμα πριν την ένταξη στην ζώνη του ευρώ.²³

Η σύναψη συμμαχίας των Συντηρητικών, μετά τις τελευταίες εθνικές εκλογές του 2009, με τους θετικά προσκείμενους προς την ΕΕ Φιλελεύθερους Δημοκράτες δεν εμπόδισε την ευρωσκεπτικιστική στροφή του πρωθυπουργού του ΗΒ David Cameron ως το μόνο μέσο της πολιτικής του επιβίωσης. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ήδη από το 2009, ο Cameron, προχώρησε στην απόσχιση της ευρωκοινοβουλευτικής ομάδας των Συντηρητικών από το Ευρωπαϊκό Λαϊκό Κόμμα (ΕΛΚ)²⁴ και τη δημιουργία της ευρω-ομάδας Ευρωπαίοι Συντηρητικοί και Μεταρρυθμιστές (ΕΣΜ). Ο λόγος ήταν ότι οι βρετανοί Συντηρητικοί θεωρούσαν ότι το ΕΛΚ υποστήριζε την ομοσπονδιακή προοπτική της ΕΕ και ότι ήταν προσηλωμένο στην περαιτέρω ενδυνάμωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.²⁵ Με τη δημιουργία ενός αντι-ομοσπονδιακού πόλου στο Ευρωκοινοβούλιο, οι βρετανοί Συντηρητικοί

¹⁹ Ο αριθμός μελών του κόμματος των Συντηρητικών έχει πέσει από 3 εκατομμύρια τη δεκαετία του 1950 σε 150.000 σήμερα. Οι εργατικοί μέχρι πρότινος ήλεγχαν την Σκωτία, πλέον η παρουσία τους μετριέται σε έναν πολύ περιορισμένο αριθμό εδρών. Η στήριξη των Φιλελεύθερων Δημοκρατών έχει καταρρεύσει μετά την συμμετοχή τους στην κυβέρνηση συμμαχίας με τους Συντηρητικούς.

²⁰ Ο σκληρός ευρωσκεπτικισμός ορίζεται ως η αντίθεση σε βασικές αρχές της ΕΕ και της ευρωπαϊκής ενοποίησης και συναντάται σε κόμματα που πιστεύουν πως η χώρα τους θα ήταν καλύτερα εκτός της ΕΕ ή σε κόμματα που οι πολιτικές τους έρχονται σε πλήρη αντίθεση με το συνολικό εγχείρημα της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Περιλαμβάνει όμως και κόμματα που δεν την απορρίπτουν αλλά θέτουν αυστηρές προδιαγραφές και προϋποθέσεις για τη συμμετοχή τους στην ΕΕ και την πορεία της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Taggart P. and Szczerbiak A. (2008), p. 7-8: "Hard euroscepticism is where there is a principled opposition to the EU and European integration and therefore can be seen in parties who think that their counties should withdraw from membership, or whose policies towards the EU are tantamount to being opposed to the whole project of European integration as it is currently conceived".

²¹ Στον ήπιο ευρωσκεπτικισμό δεν υπάρχουν θεμελιώδεις αντιρρήσεις ως προς τη συμμετοχή στην ΕΕ και την πορεία της ευρωπαϊκής ενοποίησης, αλλά υπάρχουν αμφιβολίες για έναν ή για περισσότερους τομείς πολιτικής που οδηγούν στην έκφραση ειδικής αντίθεσης απέναντι στην ΕΕ, ή υπάρχει η αίσθηση ότι το εθνικό συμφέρον δεν συμβαδίζει με την πορεία της ΕΕ κάποια χρονική στιγμή. Τέτοιου είδους ευρωσκεπτικισμό συναντάμε σε κόμματα που υποστηρίζουν την ύπαρξη της ΕΕ αλλά αμφιβάλλουν ή δυσπιστούν στην πορεία και τις διαδικασίες της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Taggart P. and Szczerbiak A. (2008), p. 8.

²² Baker D. et al (2008), p. 103-105.

²³ The Guardian (2010).

²⁴ Το ΕΛΚ παραμένει το μεγαλύτερο σε ποσοστά ευρωπαϊκό κόμμα.

²⁵ Watson I. (2014).

αποκόπηκαν από την κεντροδεξιά πολιτική ομάδα προκαλώντας δυσφορία σε παραδοσιακούς τους συμμάχους στο ΕΛΚ που έγιναν πιο δύσπιστοι απέναντι στις διαπραγματευτικές θέσεις του ΗΒ.²⁶

Σε εγχώριο επίπεδο, ο Cameron προσπάθησε να κρατήσει υπό έλεγχο τους ευρωσκεπτικιστές μέσα στο κόμμα του, λόγω της ανερχόμενης τότε κρίσης και της αυξανόμενης δύναμης του UKIP, υποχωρώντας στις ενδοκομματικές πιέσεις που δεχόταν και προχωρώντας σε μεταστροφή των «αρχικών» θέσεων του, ιδιαίτερα μετά τις ευρωεκλογές του 2010.²⁷ Ενώ οι σκεπτικιστές της δεξιάς έβλεπαν πάντα την ΕΕ ως κακόβουλη δύναμη, συνήθως για αφηρημένους λόγους,²⁸ το UKIP εισερχόμενο στο βρετανικό κοινοβούλιο έρχεται να πυροδοτήσει τις πολιτικές εξελίξεις γύρω από την παραμονή του ΗΒ στην ΕΕ, με κεντρικό θέμα διαπραγμάτευσης κάτι πολύ συγκεκριμένο: την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων. Η ανάπτυξη, άλλωστε, αυτού του «εθνικιστικού αντικαθεστωτικού κόμματος» συνδέεται άμεσα με την αύξηση του αντιμεταναστευτικού αισθήματος στον πληθυσμό του ΗΒ.²⁹

Αυτή η εξέλιξη συμπληρώνει μια γενικότερη τάση που είχε αναπτυχθεί στο ΗΒ τα τελευταία πέντε χρόνια αναφορικά με την «επιαναφορά» της Anglosphere. Η ανάδειξη της ιδέας αυτής ήρθε τα τελευταία περίπου 20 χρόνια από εξέχοντες βρετανούς ευρωσκεπτικιστές που κατηγορούνταν ότι δεν είχαν εναλλακτική στην ευρωπαϊκή ενοποίηση.³⁰ Δεν πρόκειται για ένα βρετανικό φαινόμενο αλλά για μια μορφή αγγλικού εθνικισμού. Οι σκληροί ευρωσκεπτικιστές (κατά Taggart and Szczerbiak) υποστηρίζουν τη δημιουργία της Anglosphere και αντιτάσσονται στην συμμετοχή στην ΕΕ για ιστορικούς και πολιτιστικούς λόγους.³¹ Η ιδέα βρίσκει υποστηρικτές σε μέλη της βρετανικής κυβέρνησης, επιφανείς βρετανούς πολιτικούς και σε συντηρητικούς κύκλους άλλων αγγλόφωνων χωρών. Ο όρος «Anglosphere» κάνει αναφορά σε μια πολιτική επαναπροσέγγισης του ΗΒ με τις πρώην κτήσεις του (dominions) με στόχο την επαναφορά μιας κοινοπολιτειακής παράδοσης (Commonwealth tradition). Επιπλέον, έρχεται σε αντιδιαστολή όχι μόνο με το σενάριο περαιτέρω εμπλοκής του ΗΒ στην ευρωπαϊκή ενοποίηση αλλά ακόμα και με την ιδέα του να παραμείνει το ΗΒ συνδεδεμένο με την ΕΕ.

Γ. Οι στρατηγικές κινήσεις του Cameron

Η πρώτη φορά που ο Cameron έδειξε τα δόντια του στην ΕΕ, χωρίς κάποια προηγούμενη προειδοποίηση, ήταν κατά την συζήτηση για το Δημοσιονομικό Σύμφωνο για τη διάσωση του ευρώ τον Δεκέμβριο 2010 στο Eurosummit, όπου έθεσε κάποιες κόκκινες γραμμές για να μην επηρεαστεί η

²⁶ Behr R. (2012), p. 24· Traynor I. (2009). Επίσης, μετά τις ευρωεκλογές του 2014, οι ΕΣΜ συμμάχησαν με το γερμανικό ευρωσκεπτικιστικό κόμμα Alternative für Deutschland, το οποίο δημιούργησε τότε ιδιαίτερη ενόχληση στη γερμανική πολιτική ηγεσία.

²⁷ Gamble A. (2012), p. 468.

²⁸ Behr (2012), p. 27.

²⁹ Wivel A. (2014).

³⁰ Wellings B. and Baxendale H. (2015), p. 123, 130.

³¹ Στο ίδιο, p. 125, 132· “The Anglosphere idea is, in essence, a proposal for an international organization that accommodates – and indeed celebrates – the history, culture and institutions that many hard Eurosceptics believe make Britain different from the Continent” (στο ίδιο, p. 129).

οικονομική ζωή του ΗΒ. Οι διακυβερνητικές συμφωνίες που συνάφθηκαν στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης της οικονομικής διακυβέρνησης, αν και αφορούσαν κατ' αρχήν τα κράτη μέλη της ευρωζώνης, κάποιες από αυτές ήταν ανοιχτές και στα άλλα κράτη μέλη της ΕΕ (δημοσιονομικό σύμφωνο, σύμφωνο euro plus, τραπεζική ένωση). Το ΗΒ ζήτησε opt outs από τις παραπάνω συμφωνίες εργαλειοποιώντας συνάμα και την ύπαρξη του νόμου περί δημοψηφίσματος σύμφωνα με τον οποίο η έγκριση όποιας αλλαγής στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και στη Συνθήκη Λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης προϋποθέτει την τέλεση δημοψηφίσματος από το ΗΒ.³² Η κίνηση αυτή του Cameron υπέρ της υιοθέτησης του συγκεκριμένου νόμου στηριζόταν στην υπόθεση ότι μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας, στην οποία οι Συντηρητικοί είχαν εναντιωθεί έντονα,³³ δεν θα υπήρχε στο εγγύς μέλλον η ανάγκη κύρωσης νέων αλλαγών των Συνθηκών ή άλλων νέων συμφωνιών.³⁴ Η εκτίμηση του διαφεύσθηκε αφού οι οικονομικές εξελίξεις επιτάχυναν τις ευρύτερες εξελίξεις πιέζοντας την ΕΕ να λάβει αποφάσεις για τη διαχείριση της κρίσης.

Στην πραγματικότητα, η πρόθεση των ευρωπαίων να προχωρήσουν σε περαιτέρω συνεργασία στον τομέα της οικονομικής πολιτικής μέσω του δημοσιονομικού συμφώνου πυροδότησε την ιδέα του δημοψηφίσματος για το αν το ΗΒ πρέπει να παραμείνει ή όχι στην ΕΕ.³⁵ Αν και οι θέσεις του ΗΒ δεν έγιναν κατ' αρχήν δεκτές, ο Cameron δεν υποχώρησε εμποδίζοντας να υπάρξει κατάληξη σε συμφωνία. Από εκείνη την στιγμή ο Cameron μετακίνησε την θέση του απέναντι στην ΕΕ με εντυπωσιακό τρόπο ζητώντας επαναπατρισμό καιρίων πολιτικών και ανακοινώνοντας λίγο αργότερα την πρόθεσή του, σε περίπτωση επανεκλογής του, για διενέργεια δημοψηφίσματος το 2017 σχετικά με την παραμονή του ΗΒ στην ΕΕ.³⁶

Στην πολυαναμενόμενη ομιλία του στις 23/1/2013, ο Cameron άφησε ανοιχτό, για πρώτη φορά μετά από περίπου 40 χρόνια, το ενδεχόμενο αποχώρησης του ΗΒ από την ΕΕ. Υποστήριξε ότι το ΗΒ προσπαθεί να πιέσει για μεταρρυθμίσεις που θα ωφελήσουν την ΕΕ, οι οποίες θα αφορούν την ευελιξία του μηχανισμού, την ανταγωνιστικότητα, τη δημοκρατική λειτουργία, τα ζητήματα δικαιοσύνης και την επιστροφή αρμοδιοτήτων στα κράτη-μέλη.³⁷ Στη συνέχεια, ο Cameron ανακοίνωσε την πρόθεσή του να διαπραγματευτεί ένα νέο «πακέτο» με την ΕΕ, όσον αφορά την συμμετοχή του ΗΒ σε αυτήν, καθώς και την διεξαγωγή δημοψηφίσματος για την επικύρωση αυτού του πακέτου. Το κόμμα των Εργατικών αντιτάσσεται στη διενέργεια δημοψηφίσματος για την παραμονή του ΗΒ στην ΕΕ υποστηρίζοντας ότι δημοψήφισμα θα μπορούσε να προκληθεί μόνο αν αλλάξει κάτι στις ευρωπαϊκές Συνθήκες.

³² European Union Act 2011. Ο νόμος συνεπάγεται δεσμεύσεις του Βρετανικού Κοινοβουλίου να ενεργήσει συμπληρωματικούς ελέγχους για να ενσωματώσει στοιχεία της ευρωπαϊκής νομοθεσίας. Επίσης επιβεβαιώνει την κυριαρχία του Βρετανικού Κοινοβουλίου (σε μεγάλο βαθμό πρόκειται για συμβολική δήλωση που έχει ως στόχο να αντιμετωπίσει ισχυρισμούς ότι το δίκαιο της ΕΕ έχει γίνει αναπόσπαστο μέρος της νομοθεσίας του ΗΒ αποτελώντας υψηλότερη αυτόνομη νομική αρχή εκ των συνθηκών της ΕΕ).

³³ Jokela J. (2013), p. 6.

³⁴ Behr R. (2012), p. 27.

³⁵ Gambel A. (2012), p. 474-475.

³⁶ Στο ίδιο, p. 469.

³⁷ Copsey N. and Haughton T. (2014), p. 74.

Οι στρατηγικές κινήσεις του Cameron, πάντως, απέδωσαν καρπούς αφού στην νέα ευρωκοινοβουλευτική περίοδο 2014-2019 οι ΕΣΜ είναι η τρίτη σε μέγεθος ευρω-ομάδα με σαφή αντιφεντεραλιστικό προσανατολισμό. Επιπλέον, στις ευρωεκλογές του 2014, το UKIP αναδείχθηκε ως ένα από τα κεντρικά κόμματα στη βρετανική πολιτική σκηνή όπου πρώτευσε.³⁸ Εν όψει των επικείμενων εθνικών εκλογών του ΗΒ τον Μάιο του 2015, οι δημοσκοπήσεις κατατάσσουν το UKIP τρίτο κόμμα³⁹ όταν, σήμερα, στη Βουλή των Κοινοτήτων είναι το ένατο σε δύναμη κόμμα με μόλις δύο έδρες. Συνέπεια της ώθησης του UKIP στην ευρωπαϊκή κοινοβουλευτική σκηνή δεν ήταν μόνο η δημιουργία ενός ισχυρού αντιευρωπαϊκού πόλου εντός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, αλλά ήταν επίσης και η στροφή όλων των βρετανικών κομμάτων σε πιο ευρωσκεπτικιστικές θέσεις και η απελευθέρωση των βαθιά ευρωσκεπτικιστών μελών του Συντηρητικού Κόμματος.

Αυτή η αλλαγή στην ενδο-κοινοβουλευτική ισορροπία ισχύος φαίνεται να επηρέασε άμεσα την αντιμετώπιση του ΗΒ από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή αλλά και από την ΕΕ γενικότερα. Ο Cameron δεν κατάφερε να μπλοκάρει τη διαδικασία εκλογής Spitzenkandidaten του Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής μετά της ευρωεκλογές του 2014. Είναι χαρακτηριστικό άλλωστε πως ακόμη και οι φιλοευρωπαίοι βρετανοί θεωρούσαν ότι οι υπέρμετρες κατ' αυτούς φεντεραλιστικές πεποιθήσεις του Juncker θα μπορούσαν να αποβούν αντιπαραγωγικές για την ΕΕ.⁴⁰ Όμως, σε αυτήν την συγκυρία, η τακτική Cameron στη βάση απειλών για έξοδο από την ΕΕ σε περίπτωση επιλογής του Juncker δεν είχε ως κύριο αποτέλεσμα την πλήρη απομόνωση του στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, ούτε την αποδυνάμωση του σε σχέση και με την πίεση που προσπαθούσε να ασκήσει με την εφαρμογή του νόμου περί δημοψηφίσματος, όπως συχνά υποστηρίζεται.⁴¹ Αντιθέτως, η τακτική Cameron, αν και στηρίχθηκε σε αδύναμα επιχειρήματα σχετικά με τον τάχα υπέρμετρο ρόλο του Ευρωκοινοβουλίου στη διαδικασία Spitzenkandidaten - ενώ στην πραγματικότητα η εν λόγω διαδικασία δεν στηριζόταν σε καμία ουσιαστική νομιμοποιητική βάση -, λειτούργησε θετικά για το ΗΒ, αφού έκτοτε το ευρωπαϊκό πολιτικό establishment δείχνει να παίρνει αρκετά σοβαρά υπόψη του τις βρετανικές θέσεις, με πρώτο τον Juncker να εισάγει επίσημα στην πολιτική ατζέντα της Επιτροπής το βρετανικό ζήτημα.⁴²

Το κοινό αίσθημα στο ΗΒ δεν ήταν ποτέ ιδιαίτερα ενθουσιώδες με την ιδέα της ευρωπαϊκής ενοποίησης και γι' αυτό άλλωστε τα βρετανικά κόμματα εσωκλείουν παραδοσιακά, άλλα περισσότερο και άλλα λιγότερο, ευρωσκεπτικιστικές διαθέσεις. Η νέα ευρωπαϊκή πολιτική της βρετανικής κυβέρνησης στηρίχθηκε σε δύο τάσεις. Ο Cameron, από την μια, προσπάθησε να ενσωματώσει πολιτικά την ιδιαίτερα αυξανόμενη, στη περίπτωση του ΗΒ, υποχώρηση της «παθητικής

³⁸ Με ποσοστό 26,77% και καταλαμβάνοντας 24 στις 73 έδρες, αφήνοντας πίσω του και το κόμμα των Εργατικών με 24,74% με 20 έδρες και το κόμμα των Συντηρητικών με 23,31% με 19 έδρες, (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, <http://www.europarl.europa.eu/elections2014results/el/country-results-uk-2014.html>). Στις ευρωεκλογές του 2009 το UKIP είχε κατακτήσει την δεύτερη θέση με 16,09%, με τους Συντηρητικούς να είναι στο 27% και τους Εργατικούς στο 15,31%. (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, <http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/el/country-results-uk-2009.html>).

³⁹ The Telegraph. Ο μέσος όρος των τελευταίων δημοσκοπήσεων (25/4/2015) δίνει το UKIP τρίτο κόμμα με ποσοστό 13,3%.

⁴⁰ Δικαίος Γ. (2014), σελ. 43· Behr R. (2014), p. 11.

⁴¹ Ιωακείμης Π. (2014), σελ. 26· Behr R. (2014), *ό.π.*

⁴² Χατζησταύρου Φ. (2014), σελ. 62.

συναίνεσης» η οποία έλαβε χώρα σταδιακά από τις αρχές της δεκαετίας του '90 σε όλη την Ευρώπη.⁴³ Από την άλλη, ανέπτυξε συγχρόνως μια νέα στρατηγική λογική που βασίζεται στην προώθηση μιας βρετανικής μεταρρυθμιστικής ατζέντας για την ΕΕ, με κύριο στόχο να διαφοροποιήσει το κόμμα του σε σχέση με τα άλλα ακραιφνή ευρωσκεπτικιστικά βρετανικά κόμματα. Η ανάδειξη του δημοψηφίσματος ως το κατ' εξοχήν δημοκρατικό θεσμικό εργαλείο στο οποίο θα πρέπει να υπόκειται όποια αλλαγή του ευρωπαϊκού πλαισίου που ενδέχεται να προωθεί την εμβάθυνση της ενωσιακής συνεργασίας, αποτέλεσε μια κίνηση *ματ* προς δύο κατευθύνσεις: Σε εγχώριο επίπεδο λειτούργησε κατευναστικά σε σχέση με το φαινόμενο μείωσης της εμπιστοσύνης των εθνικών πολιτικών ελίτ προς την ΕΕ, αφήνοντας έτσι και ένα περιθώριο ελεγχόμενης ανάδυσης των ευρωσκεπτικιστικών απόψεων,⁴⁴ και σε ευρωπαϊκό επίπεδο επέτρεψε στο ΗΒ να γίνει πιο διεκδικητικό λειτουργώντας παρεμβολικά στην διαδικασία ενοποίησης.

2. Η βρετανική στρατηγική υπέρ του ελέγχου των ευρωπαϊκών αρμοδιοτήτων και το ευρωπαϊκό κερκτημένο

A. Ο βρετανικός επεμβατισμός στην ευρωπαϊκή υπερεθνικότητα

Ο πολιτικός διάλογος για την σχέση του ΗΒ με την ΕΕ στηρίζεται σε μια τριμερή ατζέντα (*reform, renegotiation, repatriation*)⁴⁵ που περιλαμβάνει πιέσεις για μεταρρυθμίσεις σε μια σειρά συγκεκριμένων πολιτικών της ΕΕ (*reform*), πρόταση για επαναδιαπραγμάτευση συγκεκριμένων ειδικών όρων της ιδιότητας του μέλους του ΗΒ (*renegotiation*) και πρόταση για επαναρρύθμιση του τρόπου άσκησης των κατά κύριο λόγο συντρεχουσών αρμοδιοτήτων (μέσω νέων οδηγιών και κανονισμών επανακαταμερισμού των αρμοδιοτήτων), με αναφορά και στο θέμα πιθανού επαναπατριισμού κάποιων εξ αυτών (*repatriation*). Η στρατηγική Brexiti αναπτύσσεται στη βάση αυτής της τριμερούς ατζέντας.

Η περίοδος 2010-2013 σηματοδοτεί μια αλλαγή στη στάση του ΗΒ απέναντι στην ευρωπαϊκή ενοποίηση. Έως το 2011 ο βρετανικός ευρωσκεπτικισμός ήταν επικεντρωμένος στην κρίση της ευρωζώνης και στην αντίθεση του να συμμετέχει το ΗΒ στα προγράμματα διάσωσης και στις νέες συμφωνίες στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής διακυβέρνησης.⁴⁶ Το 2012, η κυβέρνηση Cameron έκανε σαφείς τις απόψεις τις για το ότι η ΕΕ έχει καταντήσει ένας υπερτροφικός οργανισμός που ελέγχει ένα τεράστιο μέρος της νομοπαραγωγικής διαδικασίας χωρίς να λαμβάνει υπόψη του τις εθνικές κοινοβουλευτικές διαδικασίες. Η βρετανική κυβέρνηση του Cameron στράφηκε σε σκληρότερο ευρωσκεπτικισμό⁴⁷ όταν στην συνέχεια υποστήριξε ότι μόνο τα εθνικά κοινοβούλια μπορούν να

⁴³ Taggart P. and Szczerbiak A. (2008), p. 3.

⁴⁴ Baker D. et al (2008), p. 103· Taggart P. and Szczerbiak A. (2008), p. 3.

⁴⁵ Emerson M. (ed., 2015), p. 9, 155.

⁴⁶ Gifford C. (2014α), p. 523-524.

⁴⁷ Στο ίδιο, p. 524.

προστατέψουν την δημοκρατία και ότι οι ευρωπαϊκοί θεσμοί έχουν ξεπεράσει, κατά το ΗΒ «παρὰ νόμῳ», κάθε όριο εμπλοκής στις ζωές των λαών της Ευρώπης.

Ο γενικός στόχος είναι να διασφαλιστεί ως προτεραιότητα η προστασία των κυριαρχικών του δικαιωμάτων, απαιτώντας ανά περίπτωση την προώθηση αλλαγών σε βασικές αρχές του ενωσιακού δικαίου και βάζοντας σε τροχιά το άνοιγμα μιας συζήτησης για μια μίνι-αναθεώρηση της ενοποιητικής διαδικασίας. Η ριζοσπαστικοποίηση της ευρωπαϊκής πολιτικής του ΗΒ⁴⁸ στοχεύει σε μια θεμελιώδη μεταρρύθμιση της ΕΕ η οποία, μεταξύ άλλων, περιέχει την επιβολή νέων περιοριστικών κανόνων για το δικαίωμα πρόσβασης στις προνοιακές πολιτικές ευρωπαίων μεταναστών εργαζομένων, την επιβεβαίωση της υπεροχής των βρετανικών δικαστηρίων, την αποκατάσταση του ρόλου του εθνικού κοινοβουλίου και τη δυνατότητα του να μπλοκάρει τις προτάσεις της ΕΕ ή να απενεργοποιεί ήδη υπάρχοντες ευρωπαϊκούς κανόνες, την αποκέντρωση των περιφερειακών επιδοτήσεων. Η ανανεωμένη αντίληψη θεώρησης της θέσης του ΗΒ εντός της ΕΕ αμφισβητεί στην πραγματικότητα, σε ένα σημαντικό βαθμό, την ευρωπαϊκή υπερεθνικότητα και την κανονιστική και ρυθμιστική διάσταση που την χαρακτηρίζει για ένα καθ' όλα μη ευκαταφρόνητο εύρος πολιτικών.

Τα νέα αιτήματα έχουν ως στόχο και τη διασφάλιση της ιδιαίτερης μεταχείρισης του ΗΒ εντός τομεακών συνεργασιών της ΕΕ όπου μέχρι τώρα συμμετέχει. Σχετικά με την κοινωνική και εργασιακή πολιτική, το ΗΒ θεωρεί ότι η ΕΕ έχει υπερκεράσει την αρμοδιότητα της και, πέρα από τη διαμόρφωση ελάχιστων προδιαγραφών στις πολιτικές Υγείας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Εργασιακών Θεμάτων, έχει νομοθετήσει με τρόπο δυσανάλογο και περιοριστικό δρώντας αρνητικά στην εθνική νομοθεσία εργασιακών και γενικότερα στην εθνική οικονομία.⁴⁹ Το ΗΒ θα ήθελε να διαπραγματευτεί με την ΕΕ ένα ευέλικτο opt-out όσον αφορά τον έλεγχο των εργασιακών σχέσεων των μερικώς απασχολούμενων και των ωρομίσθιων για τους οποίους η ευρωπαϊκή νομοθεσία ορίζει κάποιο πλαίσιο μέσω οδηγιών.⁵⁰

Η βρετανική στρατηγική προωθεί επίσης και την ιδέα επαναπατρισμού αρμοδιοτήτων από το υπερεθνικό επίπεδο στο εθνικό με στόχο την ισχυροποίηση του βρετανικού κοινοβουλίου, της κυβέρνησης και την επιβεβαίωση της υπεροχής των βρετανικών δικαστηρίων.⁵¹ Αυτό είναι το πάγιο αίτημα που έθεσε προεκλογικά ο Cameron στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής πολιτικής του προτείνοντας συνάμα και την ταυτόχρονη παύση μεταφοράς εξουσιών προς τις Βρυξέλλες. Η συζήτηση πλέον έχει επεκταθεί επίσης στο θέμα του βρετανικού ελέγχου της μετακύλησης αρμοδιοτήτων από το ΗΒ στην ΕΕ και στη δημιουργία δυνατότητας à la carte αρμοδιοτήτων, δηλαδή αναλόγως με τη βούληση της εκάστοτε κυβέρνησης να υπάρχουν αρμοδιότητες που να δύνανται να «πηγαινοέρχονται».⁵² Σύμφωνα με τη βρετανική θέση, μεταρρυθμίσεις προς την κατεύθυνση επαναπατρισμού αρμοδιοτήτων μπορούν να προσφέρουν ένα πολύ καλύτερο και πιο σταθερό ευρωπαϊκό θεσμικό

⁴⁸ Χατζησταύρου Φ. (2014), *ό.π.*

⁴⁹ Emerson M. et al. (2014), p. 17.

⁵⁰ Στο ίδιο, σελ. 18· Emerson M. (ed., 2015), p. 82.

⁵¹ Χατζησταύρου Φ. (2014), σελ. 63.

⁵² Jokela J. (2013), p. 6.

πλαίσιο.⁵³ Μάλιστα, οι πρόσφατες μεταρρυθμίσεις της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής⁵⁴ και της Κοινής Αλιευτικής Πολιτικής,⁵⁵ έγιναν υπό την επιρροή του ΗΒ που άσκησε έντονες πιέσεις για πλήρη επαναπατρισμό των αρμοδιοτήτων και στις δύο περιπτώσεις.⁵⁶

Όμως τα αιτήματα του ΗΒ προς την ΕΕ δεν αφορούν πλέον μόνο αιτήματα εθελούσιας μη συμμετοχής σε συγκεκριμένες τομεακές συνεργασίες ή προτάσεις επαναπατρισμού αρμοδιοτήτων.⁵⁷ Η διαφορά με την μέχρι πρότινος παραδοσιακή *opt out* βρετανική στρατηγική είναι ότι πλέον έχει διαμορφωθεί ένα πλαίσιο μιας νέας επεμβατικής στρατηγικής με στόχο την αλλαγή του ήδη υπάρχοντος πλαισίου συνεργασίας όπου το ΗΒ συμμετέχει ή μιας στρατηγικής παγώματος της προώθησης νέων πλαισίων συνεργασίας στη βάση του ενωσιακού δικαίου, όπως και αλλαγές που αποδυναμώνουν βασικές θεμελιακές αρχές του ενωσιακού δικαίου της ΕΕ. Εκτός λοιπόν από τους τομείς πολιτικής όπου το ΗΒ θέλει μεγαλύτερο έλεγχο, ο Cameron θέτει ανοιχτά υπό αμφισβήτηση την αρχή της υπεροχής του ενωσιακού δικαίου προτάσσοντας αυτήν των εθνικών δικαιοκρίτων συστημάτων, και άρα του βρετανικού δικαιοκρίτη συστήματος. Ας μην ξεχνάμε ότι η αναφορά σχετικά με την υπεροχή του δικαίου της ΕΕ αφαιρέθηκε από το κυρίως κείμενο της Συνθήκης της Λισαβόνας και συμπεριλήφθηκε ως δήλωση (Δήλωση υπ' αριθ. 17) μετά από αίτημα της βρετανικής αντιπροσωπείας. Δεν είναι τυχαίο ότι και η Γερμανία δείχνει, αν και με πιο διακριτικό τρόπο, να συμμερίζεται τη βρετανική αντίληψη. Το Ανώτατο Δικαστήριο της Γερμανίας σε απόφασή του το 2009 σχετικά με την κύρωση της Συνθήκης της Λισαβόνας σημείωνε ότι την ευθύνη για νέες μεταφορές αρμοδιοτήτων πρέπει να την έχουν οι εκλεγμένες κυβερνήσεις των λαών με στόχο την αποτύπωση

⁵³ Emerson M. et al. (2014β), p. 22.

⁵⁴ Αν και η Κοινή Γεωργική Πολιτική αποτελεί μικρό κομμάτι στην οικονομία του ΗΒ, ο τομέας αυτός, ήταν πάντα η αιχμή του δόρατος για το ΗΒ, με μια μικρή μειοψηφία στη χώρα να υποστηρίζει μέχρι και τον επαναπατρισμό των γεωργικών εισοδημάτων. Το ΗΒ θεωρεί ανέκαθεν ότι πρόκειται για μια πολιτική που έχει αναπτυχθεί υπέρ του δέοντος ρυθμιστικά σε επίπεδο ΕΕ, έχοντας αδικαιολόγητα το μεγαλύτερο μερίδιο στον προϋπολογισμό της ΕΕ από το οποίο μάλιστα η χώρα δεν λαμβάνει σημαντικά οφέλη. Έτσι εξηγείται και η εμμονή του ΗΒ που επέδειξε για την μείωση του στις τελευταίες διαπραγματεύσεις (Στο ίδιο, p. 19).

⁵⁵ Το ΗΒ, η χώρα με την μεγαλύτερη αλιευτική βιομηχανία στην ΕΕ, επέκρινε ανέκαθεν τις πρακτικές της ΕΕ στον εν λόγω τομέα. Βέβαια η μεταρρύθμιση της αλιευτικής πολιτικής που συνομολογήθηκε το 2013 και ξεκίνησε να λειτουργεί την 1 Ιανουαρίου του 2014, άλλαξε αυτή την κατάσταση, και θεωρείται μία από τις επιτυχίες του ΗΒ το οποίο πίεσε πολύ για την συγκεκριμένη μεταρρύθμιση. Στους κύκλους των βρετανών αλιέων η ΚΑΠ χαιρεί εκτίμησης, ιδίως με την τελευταία μεταρρύθμιση. Όμως οι βρετανοί ευρωσκεπτικιστές του UKIP υποστηρίζουν πως ο καθορισμός των ορίων των αλιευμάτων σε επίπεδο ΕΕ είναι πρόβλημα και πως ο πλήρης επαναπατρισμός της θα είχε πολύ θετικά αποτελέσματα για την βρετανική οικονομία (Στο ίδιο, p. 19).

⁵⁶ Η μεταρρυθμιστική πίεση που ασκήθηκε εξηγείται δεδομένου ότι αν το ΗΒ αποφάσιζε να αποχωρήσει από αυτές τις πολιτικές, οι συνέπειες θα ήταν ουκ ευκαταφρόνητες. Αν αποχωρούσε από την Κοινή Αλιευτική Πολιτική, θα συνέχιζε να επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τις ρυθμίσεις της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής, ενώ η διαπραγματευτική ισχύς του δεν θα ήταν σημαντική καθώς θα έπρεπε να επαναδιαπραγματευτεί με όλες τις γύρω χώρες (και την ΕΕ συνολικά) για τη νέα αυτή σχέση χωρίς το αποτέλεσμα να είναι αναγκαστικά θετικό για το ΗΒ. Βλ. Στο ίδιο, p. 22.

⁵⁷ Το ΗΒ έχει συνάψει μια σειρά *opt outs* σε συγκεκριμένους τομείς πολιτικής, όπως *opt out* από την ευρωζώνη και τις συμφωνίες για την οικονομική διακυβέρνηση, ευέλικτο *opt-out* με δυνατότητα *opt-in case-by-case* στο χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης, *opt-out* από το σύστημα Σένγκεν, μερικό *opt out* από την Ευρωπαϊκή Χάρτα Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, ειδικούς όρους για την συνεισφορά στον προϋπολογισμό της ΕΕ.

και αποσαφήνιση ορίων στην ενοποιητική διαδικασία και άρα και της έμμεσης αμφισβήτησης της αρμοδιότητας των ευρωπαϊκών θεσμών για περισσότερη ενοποίηση.⁵⁸

Στο πλαίσιο αυτό το θέμα που κυριαρχεί στο προσκήνιο έχει να κάνει με τη δυνατότητα αποχώρησης του ΗΒ από τη Σύμβαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ). Η ΕΕ δεν έχει αρμοδιότητες στα ατομικά αλλά στα θεμελιώδη δικαιώματα, τα οποία τα διαφυλάσσει με την Ευρωπαϊκή Χάρτα των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (ΕΧΘΔ) της ΕΕ. Ενώ ήδη το ΗΒ χαιρεί μερικής εξαιρέσης από την ΕΧΘΔ, δεν αμφισβητεί την αρμοδιότητα της ΕΕ να διαφυλάσσει τα εν λόγω δικαιώματα.⁵⁹ Αντίστοιχες συζητήσεις υπάρχουν και για την πλήρη αποχώρηση (με *opt out*) από τον χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης.⁶⁰

Τα προβλήματα προέκυψαν κατά τα τελευταία χρόνια που το ΕΔΑΔ απεφάνθη κατά του ΗΒ για κάποιες υποθέσεις, γεγονός που μείωσε την εμπιστοσύνη του ΗΒ προς το ΕΔΑΔ. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, το Φθινόπωρο του 2014, οι Συντηρητικοί να εκδώσουν μια έκθεση που έπαιρνε αποστάσεις από το ΕΔΑΔ, υποστηρίζοντας ότι έτσι θα προστατευτούν καλύτερα τα ανθρώπινα δικαιώματα στο ΗΒ, και ότι το εν λόγω δικαστήριο είναι προτιμότερο να αποτελεί συμβουλευτικό σώμα για το βρετανικό κοινοβούλιο, που μόνο μετά την έγκρισή του θα μπορούν να γίνουν αλλαγές. Κανένα κράτος μέλος του ΕΔΑΔ δεν φαίνεται να συμφωνεί με τον συμβουλευτικό ρόλο που προτείνεται να αποκτήσει το συγκεκριμένο δικαστήριο προς το ΗΒ. Στην εν λόγω έκθεση σημειώνεται επίσης ότι εάν το βρετανικό κοινοβούλιο δεν καταφέρει να χρησιμοποιήσει *veto* στις αποφάσεις του ΕΔΑΔ, τότε θα αποχωρήσει από αυτό, υπό την προϋπόθεση αυτοδύναμης επανεκλογής του Cameron. Τα στοιχεία βέβαια δείχνουν ότι στα 45 χρόνια λειτουργίας του, μόλις στο 3% των υποθέσεων (συνολικά πρόκειται για 499 υποθέσεις) που απασχόλησαν το ΕΔΑΔ και σχετίζονται με το ΗΒ υπάρχει κριτική αναφορά εναντίον των βρετανικών κυβερνήσεων.⁶¹

Η πιθανή πρόθεση του ΗΒ να αποχωρήσει από την Σύμβαση του ΕΔΑΔ και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου μπορεί να έχει σοβαρές επιπτώσεις στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δημιουργώντας διάφορες επιπλοκές και κυρίως υποβαθμίζοντας το ευρωπαϊκό σύστημα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επίσης η αποχώρηση αυτή θα μπορούσε να έχει επιπτώσεις και στο ευρωπαϊκό κεκτημένο, και πιο συγκεκριμένα, στην προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην ΕΕ, μειώνοντας και το ισχυρό αξιακό πλαίσιο που έχει δημιουργήσει η ΕΕ γύρω από την προστασία τους, αλλά και να διαταράξει σημαντικά τις σχέσεις του ΗΒ με την ΕΕ, καθώς η συμμετοχή στην Σύμβαση του ΕΔΑΔ είναι προϋπόθεση για τα κράτη μέλη της ΕΕ. Επίσης, θα μπορούσε να είναι καταστροφική η αποχώρησή του καθώς θα άνοιγε το δρόμο και σε άλλες πιθανές αποχωρήσεις, όπως αυτή της Ρωσίας ή της Τουρκίας.⁶²

⁵⁸ Bundesverfassungsgericht (2009), Order of 30 June 2009 – 2 BvE 2/08, http://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2009/06/es20090630_2bve000208en.html.

⁵⁹ Emerson M. et al. (2014β), σελ. 27.

⁶⁰ Jokela J. (2013), p. 3, 5. Το ΗΒ έχει σήμερα ευέλικτο *opt out* από τον συγκεκριμένο τομέα.

⁶¹ Emerson M. et al. (2014β), p. 27-28.

⁶² Στο ίδιο, p. 28-29.

Για όλους τους παραπάνω λόγους, είναι προφανές ότι η βρετανική κυβέρνηση παίζει με την ιδέα της αποχώρησης λέγοντας ότι το ΗΒ μπορεί να προστατεύει καλύτερα τα ανθρώπινα δικαιώματα από τρίτους και ότι δεν χρειάζεται υποδείξεις, όχι γιατί υπάρχει πραγματικά κάποιος σοβαρός λόγος, αλλά κυρίως για λόγους πολιτικής σκοπιμότητας. Πιο συγκεκριμένα, επιδιώκει να κοντράρει την άνοδο του UKIP και την αυξανόμενη αντι-μεταναστευτική τάση στη χώρα⁶³ με απώτερο στόχο να επιτύχει μια νέα συμφωνία εντός της ΕΕ για την αναβάθμιση του ρόλου του βρετανικού κοινοβουλίου και την επιβεβαίωση της υπεροχής των βρετανικών δικαστηρίων ώστε να έχουν λόγο επί της εφαρμογής των αποφάσεων του ΕΔΑΔ.

B. Η βρετανική τακτική επιβράδυνσης της ενοποιητικής διαδικασίας στον τομέα της οικονομικής διακυβέρνησης

Στον τομέα της νέας οικονομικής διακυβέρνησης, όπως εξελίχθηκε μετά το ξέσπασμα της κρίσης (η οποία εκ των πραγμάτων ενίσχυσε τις ευρωσκεπτικιστικές τάσεις), όσο και στο πεδίο διαπραγματεύσεων του νέου πολυετούς δημοσιονομικού πλαισίου και του ευρωπαϊκού προϋπολογισμού, ο Cameron ανέπτυξε τακτικές με έντονα ευρωσκεπτικιστικά ερείσματα επιβραδύνοντας τον ενοποιητικό ρυθμό της ευρωπαϊκής συνεργασίας.⁶⁴ Ο Cameron υπαγόρευσε μια πιο παρεμβατική ευρωπαϊκή πολιτική στηριζόμενη στο διακυβερνητισμό. Προώθησε, μαζί με άλλα κράτη υπέρμαχα της διακυβερνητικής αντίληψης, όπως η Γερμανία και η Γαλλία, σχετικά με την αντιμετώπιση της κρίσης, τη θέση σύμφωνα με την οποία οι νέες δομές και οι νέοι δημοσιονομικοί κανόνες έπρεπε να λειτουργήσουν μέσω (διακυβερνητικών) συμφωνιών εκτός ευρωπαϊκού θεσμικού πλαισίου, χρησιμοποιώντας τους ευρωπαϊκούς θεσμούς μόνο για διευκόλυνση (facilitators). Όπως αναφέρθηκε ήδη και στο πρώτο μέρος, αυτή η τακτική επέτρεψε στο ΗΒ να απέχει από τις νέες συμφωνίες (δημοσιονομικό σύμφωνο, euro plus). Βέβαια, σύμφωνα με το άρθρο 16 του δημοσιονομικού συμφώνου, οι διατάξεις του πρέπει να ενσωματωθούν στις ευρωπαϊκές Συνθήκες εντός πέντε ετών απαιτώντας ομοφωνία από όλα τα κράτη μέλη. Στις προθέσεις του Cameron είναι, σε περίπτωση επανεκλογής του, να κάνει δημοψήφισμα για το δημοσιονομικό σύμφωνο με βάση όσα έχει διαπραγματευτεί για την θέση του ΗΒ στην ΕΕ, η οποία δεν θα μπορούσε να είναι στον «κεντρικό πυρήνα» μιας περισσότερης ομοσπονδιακής ένωσης (αν αυτό προωθούνταν), αλλά περισσότερο να βρίσκεται σε καθεστώς συνδεδεμένου κράτους.⁶⁵

Αντίστοιχα, εκμεταλλεύθηκε την συμμαχία κρατών υπέρμαχων του παγώματος του ευρωπαϊκού προϋπολογισμού (Γερμανία, Αυστρία, Σουηδία, Φινλανδία, Ολλανδία, Τσεχία) για να προωθήσει κάποιες μειώσεις του ευρωπαϊκού προϋπολογισμού, αν και μικρής εμβέλειας,⁶⁶ κάνοντας χρήση του επιχειρήματος κατά της αύξησης του, ως εργαλείο επικίνδυνης περαιτέρω ομοσπονδοποίησης και άρα, κατά τη βρετανική αντίληψη, και συγκεντροποίησης των εξουσιών στις Βρυξέλλες. Το ΗΒ με μια πολύ σκληρή διαπραγματευτική γραμμή, επιμένοντας ότι η ευρωζώνη θα έπρεπε να έχει ξεχωριστό

⁶³ Emerson M. (ed., 2015), p. 96-97.

⁶⁴ Taggart P. and Szczerbiak A. (2013), p. 30, 34.

⁶⁵ Duff A. (2013), p. 143-144.

⁶⁶ Lea D. (χ.χ.).

προϋπολογισμό, κατάφερε να μπλοκάρει την αύξηση του προϋπολογισμού για την επταετία 2014-2020. Η βρετανική κυβέρνηση προσπάθησε πάρα πολύ και κατάφερε την μείωση του προϋπολογισμού κατά 3,4% για την περίοδο 2014-2020, την μείωση του προσωπικού των ευρωπαϊκών θεσμών κατά 5% και την αύξηση του ορίου ηλικίας συνταξιοδότησής του κατά 1 έτος.⁶⁷

Το ΗΒ διαπραγματεύτηκε επιτυχώς τη μη-συμμετοχή του στον Τραπεζικό Τομέα (*opt-out*) και την μη-διάκριση όλων των κρατών μελών (είτε είναι είτε δεν είναι στο ευρώ) για τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες. Το ΗΒ αποφάσισε να μην συμμετέχει στην τραπεζική ένωση γνωρίζοντας συγχρόνως ότι όποιες θεσμικές αλλαγές δρομολογούνται σε αυτό το πλαίσιο επηρεάζουν άμεσα τη χώρα και μπορούν να λειτουργήσουν ανταγωνιστικά για το Λονδίνο που είναι ένας από τους σημαντικότερους φορείς παροχής υπηρεσιών, τόσο σε ευρωπαϊκό επίπεδο όσο και παγκοσμίως.⁶⁸ Ο Cameron θέλοντας να αποφύγει να κατηγορηθεί από το UKIP για περαιτέρω απώλεια κρατικής κυριαρχίας εκφράζει συστηματικά τις ενστάσεις του όσον αφορά την τραπεζική ενοποίηση επικεντρώνοντας κυρίως στο θέμα της ελεύθερης κυκλοφορίας των κεφαλαίων.

Φυσικά το ΗΒ διαθέτει τον κατάλληλο άνθρωπο στην κατάλληλη θέση. Ο αρμόδιος Επίτροπος Λόρδος Jonathan Hill, ο οποίος δεν κρύβει τις ριζοσπαστικές αντι-ευρωπαϊκές του απόψεις, διαχειρίζεται θέματα μεγάλο μέρος των οποίων αφορούν την ευρωζώνη. Η θέση αυτή του δίνει τεράστια επιρροή στις παγκόσμιες αγορές επιτρέποντας του να εναρμονίσει τον πολιτικό προσανατολισμό του χαρτοφυλάκιού του – νεότευκτη τραπεζική ένωση, νέο εποπτικό πλαίσιο, κανόνες εξυγίανσης για τις τράπεζες – με τις βρετανικές επιδιώξεις σχετικά με την ένωση των αγορών κεφαλαίων, το σύστημα εγγύησης καταθέσεων και το ρυθμιστικό πλαίσιο του σκιώδους τραπεζικού συστήματος.⁶⁹

Η διαχείριση της κρίσης αποτελεί ένα καλό παράδειγμα που καταδεικνύει πως πλέον οι πολιτικές επιλογές του ΗΒ περί του τρόπου συμμετοχής του στην Οικονομική διακυβέρνηση επηρεάζουν και τη λειτουργία της ευρωζώνης. Τα προβλήματα που έχουν εμφανιστεί με την κρίση και τα μέτρα που λαμβάνονται για την αντιμετώπισή της υπερκερνούν τους τυπικούς διαχωρισμούς μεταξύ της τομεακής συνεργασίας της ευρωζώνης και της Οικονομικής διακυβέρνησης και αυξάνουν τη διατομεακή αλληλεξάρτηση τους. Το ΗΒ ενώ δεν συμμετέχει στην ευρωζώνη προβάλλει αντιρρήσεις σε αποφάσεις που παίρνονται στο πλαίσió της, και που θεωρεί ότι δεν εξυπηρετούν τα συμφέροντά του, επηρεάζοντας έτσι την έκβαση των συμφωνιών.

⁶⁷ Emerson M. (ed., 2015), p. 87.

⁶⁸ Σερζάν Ζ.-Κ. (2013), σελ. 47.

⁶⁹ Ο Philippe Lamberts, συμπρόεδρος της πολιτικής ομάδας των Ευρωπαίων Πρασίνων στο ευρωκοινοβούλιο χαρακτήρισε ως «απαράδεκτο» τον διορισμό του Βρετανού Hill συμπληρώνοντας ότι αποτελεί ένα δώρο στον Cameron για να αποτραπεί η έξοδος της ΜΒ από την ΕΕ (Brexit). Ο Πρόεδρος Juncker δεν παρέλειψε να θέσει όρια στην επιστολή ανάθεσης του νέου πόστου προς τον Λόρδο Hill, ζητώντας από τον νέο Επίτροπο να είναι «προσεχτικός και επαγρυπνών» στην εφαρμογή της νέας ευρωπαϊκής νομοθεσίας για τις τράπεζες, υπογραμμίζοντας την ανάγκη περί «κοινωνικής δικαιοσύνης». Κάλεσε τον Hill να επεξεργαστεί προτάσεις για τη συνεισφορά του ιδιωτικού τομέα στη χρηματοδότηση της ευρωπαϊκών ελεγκτικών οργάνων, καθώς και το ζήτημα της ρύθμισης του εικονικού νομίσματος, *Bitcoin*.

Γ. Οι βρετανικές διεκδικήσεις για την επαναρρύθμιση της Ενιαίας Αγοράς: το μείζον ζήτημα της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων

Από την δεκαετία του '80 μέχρι και σήμερα, το ΗΒ παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση και στην εξέλιξη της Ενιαίας Αγοράς υποστηρίζοντας σθεναρά την περισσότερη εμβάθυνση της. Είναι θιασώτης της περαιτέρω ολοκλήρωσης της όσον αφορά την μεγαλύτερη δυνατή απελευθέρωση για την κυκλοφορία αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίων, με ιδιαίτερη έμφαση στην ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών. Οι νέες βρετανικές απαιτήσεις υπέρ της μείωσης της εσωτερικής μετανάστευσης και το αίτημα αναθεώρησης της κατανομής των αρμοδιοτήτων (Review of the Balance of Competences) εστιάζουν αποκλειστικά στην ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων. Πρόκειται για μία από τις θεμελιώδεις ελευθερίες η οποία, επί της αρχής, είναι αδιαπραγμάτευτη.⁷⁰

Ο λόγος που το συγκεκριμένο θέμα αναδείχθηκε ως ένα από τα πιο φλέγοντα αιτήματα του ΗΒ είναι γιατί ο Cameron, αναπαράγοντας την άκρατα λαϊκίστικη ρητορική του UKIP για τα μεταναστευτικά ζητήματα, το ανήγαγε σε μείζον πολιτικό ζήτημα μετατρέποντας το σε βασικό μοχλό της διαπραγματεύσεώς του με την ΕΕ. Δεδομένου του γεγονότος ότι το ΗΒ δεν έθεσε περιορισμούς στην είσοδο στην αγορά εργασίας το 2004 όταν έγινε η μεγάλη διεύρυνση – ενώ τα άλλα κράτη διατήρησαν κάποια μεταβατικά όρια –, οι αφίξεις ατόμων από τις νέο-ενταγμένες χώρες έδειξαν αύξηση.⁷¹ Ενώ σε γενικές γραμμές τα στοιχεία δείχνουν ότι οι ευρωπαίοι μετανάστες προσφέρουν στην οικονομία του ΗΒ,⁷² ένα ποσοστό της τάξεως άνω του 50% της βρετανικής κοινής γνώμης έχει υιοθετήσει ιδιαίτερα αρνητική στάση απέναντι στους μετανάστες, θεωρώντας ότι η εν λόγω ελευθερία δεν λειτουργεί δίκαια κατά την τελευταία δεκαετία, και ιδιαίτερα μετά το 2008 καθώς το ΗΒ δέχεται συνεχώς αυξανόμενο αριθμό «μεταναστών».⁷³ Βέβαια η εισροή εσωτερικών μεταναστών στο ΗΒ – η οποία σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία είναι η δεύτερη μεγαλύτερη μετά από αυτήν της Γερμανίας⁷⁴ – εξηγείται λόγω της ιδιαίτερα ευέλικτης αγοράς εργασίας που διαθέτει επιτρέποντας σε περίοδο κρίσης και ανεργίας την ευκολότερη ανεύρεση εργασίας λόγω του πρόσκαιρου χαρακτήρα της. Το ΗΒ, λοιπόν, υποστηρίζει σθεναρά την περαιτέρω εμβάθυνση της Ενιαίας Αγοράς, αμφισβητώντας όμως την ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων.

Κατά την προηγούμενη δεκαετία, η βρετανική κυβέρνηση υποστήριζε την ευρωπαϊκή διεύρυνση. Υπήρχε μάλιστα συναίνεση μεταξύ των δύο μεγάλων κομμάτων στα θέματα μετανάστευσης. Παρ' όλο που το ΗΒ δεν έχει ενταχθεί στο Σένγκεν, λειτουργεί σε γενικές γραμμές μέχρι τώρα εντός των πλαισίων της ΕΕ σε ό,τι αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων. Η νέα αντίληψη για το θέμα

⁷⁰ Behr R. (2014)· Gifford C. (2014β).

⁷¹ Από το 2004 έως το 2012, οι μη Βρετανοί πολίτες της ΕΕ που κατοικούν στο ΗΒ αυξήθηκαν από 1.100.000 σε 2.300.000 (Emerson M. et al. (2014β), p. 7).

⁷² Μελέτες δείχνουν ότι οι ευρωπαίοι μετανάστες στο ΗΒ, εκτός του ότι αποτελούν σημαντικό ανθρώπινο δυναμικό για την χώρα, έχουν καταβάλει συνολικά περισσότερους φόρους σε σχέση με το συνολικό ποσό των μεταναστευτικών επιδομάτων που καταβάλει το ΗΒ, αποδεικνύοντας ότι το ΗΒ επωφελείται από την παρουσία των ευρωπαίων μεταναστών. Βλ. UCL News (2014).

⁷³ Emerson M. (ed., 2015), p. 30· Emerson M. et al. (2014β), p. 8.

⁷⁴ Για τα ευρωπαϊκά στοιχεία μετανάστευσης βλ. [Eurostat – Statistics Explained](#), για τα βρετανικά στοιχεία μετανάστευσης βλ. Vargas-Silva C. (2014).

από πλευράς Cameron προωθεί την ιδέα ότι για το ΗΒ (και όχι μόνο) η ελευθερία κυκλοφορίας προσώπων δεν λειτουργεί – όπως είχε σχεδιαστεί αρχικά – μόνο για να εξαλείψει τους περιορισμούς στην αγορά εργασίας μεταξύ των κρατών, αλλά ότι πλέον προωθεί και την ως ένα βαθμό ανέλεγκτη, σύμφωνα με την συγκεκριμένη αντίληψη, κινητικότητα αυτή καθαυτή.

Ο απώτερος στόχος της βρετανικής κυβέρνησης είναι η επαναδιαπραγμάτευση της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων σε ευρωπαϊκό επίπεδο με έμφαση τόσο στη μείωση των ροών εσωτερικής μετανάστευσης όσο και στην επιβολή περιοριστικών όρων για το δικαίωμα πρόσβασης στις κοινωνικές πρόνοιες του εκάστοτε κράτους μέλους.⁷⁵ Σε αυτό το πλαίσιο, πρόσφατη νομολογία του Δικαστηρίου της ΕΕ⁷⁶ διευκρίνισε ότι το ζήτημα των κοινωνικών παροχών εμπίπτει στις εθνικές αρμοδιότητες του κράτους διαμονής και όποια εθνική ρύθμιση αποκλεισμού από παροχές μη ανταποδοτικές σε υπηκόους άλλων κρατών μελών που δεν έχουν δικαίωμα διαμονής βάσει της οδηγίας εντός του κράτους μέλους υποδοχής, δεν έρχεται σε αντίθεση με την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων.⁷⁷ Σύμφωνα με το Δικαστήριο της ΕΕ, η εν λόγω απόφαση είναι η απόδειξη ότι τα κράτη μέλη μπορούν να πολεμήσουν τον «κοινωνικό τουρισμό» χωρίς να υπονομεύσουν την ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών.

Στη βάση αυτού του επιχειρήματος «benefit tourism», η κυβέρνηση Cameron αξιώνει θεμελιώδεις αλλαγές στην αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας εργαζομένων σύμφωνα με τις οποίες άνεργοι και οικονομικά αδρανείς ευρωπαίοι πολίτες που πηγαίνουν σε άλλο κράτος μέλος με μόνο στόχο να αξιώσουν οφέλη από παροχές να δύναται να αποκλείονται από τη λήψη συγκεκριμένων κοινωνικών παροχών. Μάλιστα η βρετανική κυβέρνηση με στόχο την μείωση των ευρωπαϊών μεταναστών εργαζομένων, έλαβε περιοριστικά μέτρα σε θέματα κοινωνικής πρόνοιας – που είναι εθνικής αρμοδιότητας – με στόχο να καταστήσει το ΗΒ όχι και τόσο ελκυστικό για την εσωτερική μετανάστευση.⁷⁸ Ο ίδιος ο Cameron τον Νοέμβριο του 2014 έδωσε στην δημοσιότητα την λίστα επαναδιαπραγμάτευσης με την ΕΕ όσον αφορά την λήψη μέτρων περιορισμού της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων εντός του υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου. Η λίστα περιλάμβανε άρνηση φορο-ελαφρύνσεων καθώς και στεγαστικών επιδομάτων για τους πολίτες της ΕΕ πριν την συμπλήρωση τεσσάρων ετών διαμονής στη χώρα, απομάκρυνση (removal) των ατόμων που αναζητούν εργασία για πάνω από έξι μήνες, αυστηρότερα μέτρα για την απέλαση των εγκληματιών, μη καταβολή επιδομάτων για τέκνα που διαμένουν στο εξωτερικό, μεγαλύτερη περίοδο αναμονής για ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών των υπό ένταξη χωρών.

Οποιαδήποτε ουσιαστική αλλαγή διατάξεων των Συνθηκών σχετικά με την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας προσώπων δεν μπορεί να γίνει μέσω των απλοποιημένων διαδικασιών που προβλέπονται στις Συνθήκες, αλλά απαιτεί επικυρώσεις από τα εθνικά κοινοβούλια των κρατών

⁷⁵ Χατζησταύρου Φ. (2014), σελ. 63· Emerson M. et al. (2014β), *ό.π.*· Nielsen N. (2014).

⁷⁶ Απόφαση ΔΕΚ 11/11/2014, ECJ ruling in *Dano v Jobcenter Leipzig*, Case C-333/13.

⁷⁷ Emerson M. et al. (2014β), p. 9.

⁷⁸ Ένα περιοριστικό μέτρο ροής των εσωτερικών μεταναστευτικών ρευμάτων που έθεσε σε εφαρμογή το ΗΒ είναι η μη χορήγηση στεγαστικού δικαιώματος σε ευρωπαίους εσωτερικούς μετανάστες, κάτι που δεν απαγορεύεται από την ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων.

μελών ή δημοψηφίσματα στα κράτη μέλη όπου προβλέπονται. Γι' αυτόν τον λόγο, το ΗΒ ακολουθεί μια προς το παρόν επιτυχημένη τακτική νορμαλοποίησης της δυνατότητας λήψης μονομερών ενεργειών υπέρ της (τουλάχιστον έμμεσης) συρρίκνωσης της ελευθερίας κυκλοφορίας προσώπων. Παρ' όλο λοιπόν που επισήμως το θέμα της αρχής της ελεύθερης κυκλοφορίας προσώπων αποτελεί κόκκινη γραμμή για την ΕΕ,⁷⁹ αλλά και ειδικότερα για την Γερμανίδα Καγκελάριο Merkel,⁸⁰ οι κινήσεις της βρετανικής κυβέρνησης διευρύνουν την πολιτική ατζέντα και επανατοποθετούν τη συζήτηση σχετικά με τις ερμηνευτικές δυνατότητες διατάξεων των ευρωπαϊκών Συνθηκών. Έτσι, η άποψη ότι υπάρχουν περιθώρια λήψης μέτρων εφόσον δεν παραβιάζεται η ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων αγγίζει πλέον και άλλα ευήκοντα ώτα μεταξύ των ευρωπαϊκών εταίρων αλλά και των ευρωπαϊκών θεσμών, παραμερίζοντας το θέμα συμβατότητας ή μη των μέτρων με το ευρωπαϊκό κεκτημένο. Τη βρετανική θέση δείχνουν να τη συμμερίζονται όλο και περισσότερο στη βάση ενός αυστηρού πραγματισμού η Ολλανδία, η Ισπανία και η Γερμανία. Οι χώρες αυτές ενώ τάσσονται υπέρ της οικονομικής ολοκλήρωσης της Ενιαίας Αγοράς συγχρόνως κρίνουν αναγκαία την άσκηση σκληρότερων ελέγχων των συνόρων μιλώντας για «καταχρήσεις στα κοινωνικά επιδόματα». Ενδιαφέρον έχει η στάση του Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ο οποίος δεν δείχνει να ενοχλείται ιδιαίτερα από τον ευρω-συντηρητισμό του ΗΒ, υποστηρίζοντας ότι περιστασιακά μέτρα όσον αφορά το δικαίωμα πρόσβασης στο κοινωνικό σύστημα κάποιου κράτους μέλους με στόχο την προστασία του δεν έρχονται σε αντίθεση με την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων κι επομένως τα κράτη μέλη δύνανται να προωθήσουν τέτοια μέτρα.⁸¹

Το ΗΒ προσπαθεί να «απαντήσει» στην όλο και αυξανόμενη δύναμη του UKIP μέσα από το συγκεκριμένο ζήτημα⁸² χωρίς να έχει καταφέρει να αποδείξει ακόμη ότι όντως η ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων είναι ζημιογόνα. Οι προτάσεις που κάνει σε σχέση με την αντιμετώπιση ενός υποτιθέμενου προβλήματος δεν απαντούν σε συγκεκριμένα ζητήματα και, όντας γενικόλογες, η πιθανότητα σύγκρουσης τους με το δίκαιο της ΕΕ είναι μεγαλύτερη. Με άλλα λόγια, η τακτική του ΗΒ περιορίζεται στο να προσπαθήσει να θέσει ένα όριο στις μεταναστευτικές ροές από την υπόλοιπη ΕΕ προς αυτό, πράγμα που έρχεται σε πλήρη αντίθεση με το πνεύμα της ΕΕ.⁸³ Δεδομένων αυτών των διαπραγματευτικών δυσκολιών, αν και προς το παρόν δεν διαφαίνεται οιαδήποτε πρόθεση του ΗΒ να πιέσει για αλλαγή του καθεστώτος σε ευρωπαϊκό επίπεδο – στη λογική προώθησης μιας μορφής «διαφοροποιημένης ενοποίησης» που θα λειτουργεί μεταξύ χωρών που έχουν παρόμοιες πολιτικές σε θέματα όπως το ύψος κοινωνικών παροχών, εργασιακά καθεστώτα, μεταναστευτικά πρότυπα, κτλ. –,⁸⁴ κάτι τέτοιο δεν πρέπει να αποκλειστεί στο εγγύς μέλλον.

⁷⁹ Emerson M. et al. (2014β), σελ. 29.

⁸⁰ Mason R. and Oltermann P. (2014).

⁸¹ Nielsen N. (2014).

⁸² Blitz B. (2014).

⁸³ Emerson M. et al. (2014β), σελ. 10.

⁸⁴ Στο ίδιο, σελ. 9.

3. Η βρετανική πολιτική στο ευρωπαϊκό θεσμικό παίγνιο

A. Ο βρετανικός νέο-ευρωσκεπτικισμός: εργαλείο λήψης εθνικών οφελών

Αν η διεύρυνση της ΕΕ αποτέλεσε έναν παράγοντα που οδήγησε τα κράτη μέλη να έχουν αποκλίνουσες αντιλήψεις ως προς την έννοια και την πορεία της ευρωπαϊκής ενοποίησης,⁸⁵ υπάρχουν και άλλοι λόγοι που συνέβαλαν αθροιστικά στην ενίσχυση του φαινομένου του ευρωσκεπτικισμού. Οι μεταρρυθμίσεις θεσμικής ανάπτυξης από το Μάαστριχτ κι έπειτα αλλά και η δημοσιονομική και οικονομική κρίση όπως εξελίσσεται από τις απαρχές του 2008 μέχρι σήμερα λειτούργησαν πολλαπλασιαστικά. Στο πλαίσιο αυτό ο βρετανικός νέο-ευρωσκεπτικισμός όπως αναπτύχθηκε από τις κυβερνητικές ελίτ μπορεί να εξηγηθεί ως μια αντίληψη λιγότερο απορριπτική και περισσότερο διεκδικητική όπου η απειλή της απόσυρσης ασκείται για λόγους κυρίως εθνικής πολιτικής στο πλαίσιο του εγχώριου κομματικού ανταγωνισμού. Εξάλλου αυτή η τάση αντανακλά ένα φαινόμενο αυξανόμενης εμβέλειας και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αυτό της αμφισβήτησης του τρόπου καταμερισμού των αρμοδιοτήτων μεταξύ ΕΕ - κρατών μελών για διάφορους τομείς πολιτικής και άρα της ανάγκης επανακαθορισμού κάποιων εξ αυτών.⁸⁶

Παρά τα όσα λέει ο Cameron, αρκετοί είναι αυτοί που πιστεύουν ότι δεν θέλει πραγματικά να φύγει από την ΕΕ αλλά να διαπραγματευτεί την πολιτική και δημοσιονομική θέση του ΗΒ εντός αυτής.⁸⁷ Ο Cameron επιχειρεί να μεγιστοποιήσει τα οφέλη από την ευρωπαϊκή συνεργασία σε εθνικό επίπεδο έχοντας το μικρότερο δυνατό κόστος. Η αδιαμφισβήτητη οικονομική αλληλεξάρτηση μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ αποτελεί καιρικό παράγοντα επιρροής στη διαμόρφωση των εθνικών τους προτιμήσεων.⁸⁸ Τα κράτη συμμετέχουν σε υπερεθνικούς θεσμούς στο μέτρο που εξυπηρετούνται οι στόχοι τους (κυρίως στο εσωτερικό τους) και επηρεάζουν τις αποφάσεις που λαμβάνονται ανάλογα με την ισχύ τους.⁸⁹ Το παζάρεμα γύρω από το βρετανικό πακέτο των εθνικών προτιμήσεων είναι σκληρό, δεδομένων των πιέσεων του εγχώριου λόμπυ οικονομικών και χρηματοπιστωτικών συμφερόντων. Το ΗΒ υιοθετεί εκείνη τη ρασιοναλιστική στάση που στη σημερινή συγκυρία μπορεί να εξυπηρετήσει καλύτερα το εθνικό συμφέρον του. Η προσπάθεια του ΗΒ είναι να αποκτήσει περισσότερη ισχύ μέσα στο σύστημα και να αναβαθμίσει τη διαπραγματευτική του θέση. Η δημιουργία της ευρωπαϊκής πολιτικής ομάδας ΕΣΜ αλλά και η απειλή του δημοψηφίσματος αποτέλεσαν χρήσιμα εργαλεία προς αυτήν την κατεύθυνση. Επιδιώκει την παραμονή της χώρας εντός της ΕΕ υπό όρους, επαναφέροντας στο κέντρο της συζήτησης την αρχή της sovereignty

⁸⁵ Taggart P. and Szczerbiak A. (2008), p. 3.

⁸⁶ Ακόμα και η νομισματική πολιτική αποτελεί πλέον θέμα συζήτησης σχετικά με τον καταμερισμό των αρμοδιοτήτων μεταξύ ΕΕ και κρατών μελών. Βλ. Delaume C. (2015).

⁸⁷ Vail M. (2015), p. 114, 119.

⁸⁸ Moravcsik A. (1993), p. 480-481· Rosamond B. (2004), σελ. 204-206.

⁸⁹ Ο Moravcsik χρησιμοποιεί την θεωρία της (διακυβερνητικής) διαπραγματεύσεως ("theory of interstate bargaining", "intergovernmentalist analysis of interstate negotiation") ως ένα από τα εργαλεία θεμελίωσης του φιλελεύθερου διακυβερνητισμού. Βλ. Moravcsik A. (1993), σελ. 480. Είναι φανερή η επίδραση του νεορεαλισμού του Waltz με την σημασία που δίνεται στην έννοια της «ισχύος», καθώς υποστηρίζεται ότι οποιοδήποτε σύστημα συνεργασίας λειτουργεί με βάση την ισχύ των κρατών που συμμετέχουν και επιβιώνει γιατί προσφέρει οφέλη σε αυτά.

clause, και προσπαθώντας έτσι να απορροφήσει τους κραδασμούς των σκληρών ευρωσκεπτικιστών σε εγχώριο επίπεδο που ασκούν έναν αντι-ευρωπαϊκό λαϊκισμό εξομοιώνοντας την ευρωπαϊκή κυβερνώσα ελίτ με την ευρωπαϊκή ενοποίηση.

Η βρετανική στρατηγική Cameron έρχεται δριμύτερη να εξηγήσει γιατί η ευρωπαϊκή διακυβέρνηση χρειάζεται αλλαγές προς κάποιες συγκεκριμένες κατευθύνσεις (π.χ. επαναπατρισμό αρμοδιοτήτων και αποκέντρωση, έμφαση στον διακυβερνητικό χαρακτήρα των διαδικασιών, ανάπτυξη των ρυθμιστικών πολιτικών της ενιαίας αγοράς, κτλ.) κατευνάζοντας με αυτόν τον τρόπο και την γενική τάση αμφισβήτησης του συστήματος ενοποίησης. Η πρόθεση του HB να επαναδιαπραγματευθεί κάποιες βασικές αρχές της ΕΕ, με βάση την αρχή της επικουρικότητας, έχει κάνει πιο έντονη τη συζήτηση για την απο-ενοποιητική πορεία της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Η αντίληψη της κυβέρνησης Cameron κινείται κυρίως στην κλίμακα του ήπιου ευρωσκεπτικισμού, αν λάβουμε υπόψη τα αιτήματα του HB μεμονωμένα. Ενώ επί της αρχής το κόμμα των Συντηρητικών θεωρείται ήπια ευρωσκεπτικιστικό, άρχισε να μετακινείται σταδιακά από το 2010 κι έπειτα προς σκληρότερες στάσεις. Όμως αφήνεται η εντύπωση ότι, δεδομένου του γεγονότος ότι οι απαιτήσεις είναι πολλές, θα μπορούσε να αμφισβητηθεί και η ιδιότητα του μέλους στην ΕΕ συνολικά, πλησιάζοντας έτσι τον σκληρό ευρωσκεπτικισμό. Η επιτυχία της βρετανικής στρατηγικής είναι αδιαμφισβήτητη αφού με το ολοένα αυξανόμενο ευρωσκεπτικιστικό ρεύμα και το αίσθημα «απο-ενοποίησης» που ενισχύεται από την οικονομική και συστημική κρίση της ΕΕ,⁹⁰ κατάφερε να τροφοδοτήσει την πεποίθηση ότι η στάση του HB ριζοσπαστικοποιείται ακόμα περισσότερο, αυξάνοντας έτσι τις πιέσεις εντός του ευρωσυστήματος.

Ιδιαίτερα η εξαγγελία ότι, εάν δεν πετύχουν οι μεταρρυθμίσεις που «απαιτεί» ο Cameron, σε περίπτωση επανεκλογής του τον Μάιο του 2015 θα οδηγήσει το HB σε έξοδο από την ΕΕ – είτε με δική του πρωτοβουλία μέσω του εξαγγελμένου δημοψηφίσματος το 2017 υπέρ ή κατά της παραμονής στην ΕΕ (με πιθανή κατάληξη την έξοδο), είτε λόγω ασυμβατότητας με το ευρωπαϊκό δίκαιο των νέων μεταρρυθμίσεων που θα προσπαθήσει να επιβάλει –, επηρεάζει την συζήτηση για την κατεύθυνση της ευρωπαϊκής διακυβέρνησης.

Το HB δεν είναι πλέον, όπως επιμένουν ακόμα κάποιοι αναλυτές, ένα κράτος μέλος που ασκεί απλώς «περιθωριακή επιρροή υπέρ των φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων τις οποίες πρεσβεύει».⁹¹ Το γεγονός ότι ένα μη μέλος της ευρωζώνης μπορεί να επηρεάζει τόσο έντονα την ευρωπαϊκή οικονομική διακυβέρνηση αποδεικνύει ότι το HB εισέρχεται στο ευρύ ευρωπαϊκό παίγνιο επενδύοντας στην ισχύ του σύμφωνα με την νέο-ρεαλιστική αντίληψη με στόχο να επηρεάσει και το γενικότερο πολιτικό προσανατολισμό της ΕΕ. Η ισχύς – και δη η οικονομική – παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των όρων με τους οποίους γίνεται η διαπραγμάτευση μέσα στους θεσμούς.

Οι κινήσεις αντιμετώπισης του HB από την ΕΕ και συγκεκριμένα από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή δείχνουν ότι η πίεση από το HB για επαναδιαπραγμάτευση των όρων του κράτους μέλους επηρεάζει

⁹⁰ Χατζησταύρου Φ. (2012).

⁹¹ Σερζάν Ζ.-Κ. (2013), σελ. 51.

την πορεία της διακυβέρνησης της ΕΕ, με διάθεση προς το παρόν διαπραγμάτευσης, αν όχι υποχώρησης στις επιθυμίες του ΗΒ. Φαίνεται πως ο Juncker έχει διάθεση διαπραγμάτευσης για το «νέο πακέτο» που θέλει να προωθήσει το ΗΒ και μάλιστα προσφέροντάς του και διευκολύνσεις. Αυτό αποδεικνύει η επιλογή φιλο-βρετανών στις θέσεις του Προέδρου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και του Eurogroup, και του πρώτου Αντιπροέδρου της Επιτροπής (με αρμοδιότητες την βελτίωση του ρυθμιστικού/κανονιστικού πλαισίου, τις διαθεσμικές σχέσεις, την καλύτερη εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου και την εποπτεία της ΕΧΘΔ – τομείς που το ΗΒ επιθυμεί να γίνουν μεταρρυθμίσεις). Ένας από τους στόχους που φαίνεται να έχει ο Juncker είναι η «αποθάρρυνση για θετική ενοποίηση προς όφελος της αρνητικής με την επιβράδυνση μεταφοράς νέων κανονιστικών αρμοδιοτήτων στους ευρωπαϊκούς θεσμούς και τη δυνατότητα επαναπατριsmού ευρωπαϊκών αρμοδιοτήτων».⁹² Η ΕΕ φαίνεται να έχει θέσει ως στόχο τη μείωση της περιττής γραφειοκρατίας, γεγονός για το οποίο πιέζει το ΗΒ. Επιπλέον την επιρροή αυτή του ΗΒ προσπάθησε ο Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής να τη μεταφράσει και να την ενσωματώσει θεσμικά, δρώντας όχι μόνο υποχωρητικά, αλλά και «υποστηρικτικά» προς το ΗΒ, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, με την ανάθεση στον Βρετανό Επίτροπο του χαρτοφυλακίου «Οικονομική Σταθερότητα, Οικονομικές Υπηρεσίες και Ένωση Κεφαλαιαγορών».⁹³

Ο Juncker έχει επαναλάβει αρκετές φορές ότι επιθυμεί μια «δίκαιη συμφωνία» με το ΗΒ, προσθέτοντας ότι υπάρχει περιθώριο για την εξεύρεση συναινέσης διατομεακά. Έτσι, αφήνει ανοιχτή την προοπτική για αλλαγή της Συνθήκης της Λισαβόνας υποστηρίζοντας ότι εξαρτάται από άλλα θέματα, όπως η εμβάθυνση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης που θα μπορούσε εύκολα να οδηγήσει σε αλλαγή της Συνθήκης.

B. Το ευρω-βρετανικό παζάρι και η σημασία της ΕΕ για το ΗΒ

Το ΗΒ γνωρίζει ότι η εθελούσια αποχώρηση, ενώ νομικά προβλέπεται πλέον με την Συνθήκη της Λισαβόνας, πολιτικά θα επιφέρει σημαντικές συνέπειες.⁹⁴ Η ευρωπαϊκή πολιτική του ΗΒ μέχρι πρότινος βασιζόταν στην εκχώρηση/διατήρηση μιας σειράς *opt outs* σε νευραλγικούς τομείς πολιτικής και φυσικά στην στήριξη των πολιτικών της Ενιαίας Αγοράς. Το ΗΒ δεν θέλει να χάσει την πρόσβασή του στην Ενιαία Αγορά, η οποία άλλωστε απορροφά το 54% των βρετανικών εξαγωγών. Η Ενιαία Αγορά θα αντιμετωπίσει δύο μεγάλες προκλήσεις στο άμεσο μέλλον, την περαιτέρω παγκοσμιοποίηση της παγκόσμιας οικονομίας και τη διεύρυνση των αρμοδιοτήτων της ευρωπαϊκής οικονομικής διακυβέρνησης.

Το ΗΒ προσβλέπει στο να έχει ένα ρόλο ενεργητικό σε μια σειρά από τομείς πολιτικής, όπως στην περαιτέρω ολοκλήρωση της Ενιαίας Αγοράς, στη σύναψη περισσότερων εμπορικών συμφωνιών με τις ταχέως αναπτυσσόμενες οικονομίες, στην προώθηση μέτρων αύξησης της επιχειρηματικής

⁹² Χατζησταύρου Φ. (2014), σελ. 62.

⁹³ Emerson M. et al. (2014β), p. 2-7. Η ιδέα για την προώθηση μιας Ένωσης Αγοράς Κεφαλαίων (Capital Market Union) προτάθηκε από τον Πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

⁹⁴ Ο πρώην Βρετανός Πρωθυπουργός Gordon Brown ονομάζει την έξοδο του ΗΒ από την ΕΕ 'North Korea option' (Brown G. (2015)). Πρόσφατη μελέτη της δεξαμενής σκέψης Centre for European Reform έδειξε ότι μια βρετανική έξοδος από την ΕΕ κινδυνεύει να εντείνει την περιφερειακή ανισότητα της χώρας (Springford J. (2015)).

δραστηριότητας – δηλαδή λιγότερη ρύθμιση –, και στην προώθηση της καινοτομίας, με το ευρωπαϊκό δίπλωμα ευρεσιτεχνίας να αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο.⁹⁵ Το ΗΒ προσβλέπει στο ρόλο που μπορεί να παίξει στην ολοκλήρωση της Ενιαίας Αγοράς συνολικά επιτρέποντας του να συνάψει και συμμαχίες. Η Γερμανία αρκετές φορές καλωσόρισε το ΗΒ ως αντίβαρο στη Γαλλία.⁹⁶ Μια τέτοια στρατηγική κινδυνεύει με τις εξελίξεις στη διαχείριση της ευρωζώνης. Κατά το ΗΒ, η μεταρρύθμιση της ευρωζώνης είναι πολύ σημαντική για να αφεθεί στους Ευρωπαίους. Αν μια ξεχωριστή οικονομική διακυβέρνηση της ευρωζώνης έχει τη δυνατότητα να αναπυχθεί χωρίς βρετανική συμμετοχή, η γαλλο-γερμανική συμμαχία είναι πιθανό να ενισχυθεί και η Επιτροπή να αποδυναμωθεί. Το ΗΒ έχει φυσικό συμφέρον να υποστηρίξει την Επιτροπή ως υποστηρικτή των κανόνων της Ενιαίας Αγοράς, μολονότι αυτό δεν συνάδει με τη βρετανική αντι-συγκεντρωτική αντίληψη περί του ρόλου της ΕΕ. Με την οικονομική κρίση όμως υπάρχουν προβλήματα για το οποία χρειάζονται λύσεις καθώς υπάρχουν αντικρουόμενα συμφέροντα μεταξύ της ευρωπαϊκής οικονομικής πολιτικής, γενικά, και της πολιτικής της ευρωζώνης.⁹⁷ Η πρόκληση της συμφιλίωσης της Ενιαίας Αγοράς με τις ανάγκες της ευρωζώνης είναι ιδιαίτερα σύνθετη. Είναι προφανές ότι το ΗΒ αναγνωρίζει ότι πρέπει να είναι παρόν στο μεγάλο σύνθετο παζάρι που είναι η ΕΕ.⁹⁸ Συμμετέχει ενεργά στη συνέχιση των συζητήσεων σχετικά με τον συγκεκριμένο τομέα με επικρίσεις για τις λεπτομέρειες της πολιτικής και των αποφάσεων του Δικαστηρίου της ΕΕ,⁹⁹ γιατί θεωρεί ότι η ΕΕ δεν είναι σε θέση να λάβει τα αναγκαία μέτρα για την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής οικονομίας και ότι υπάρχει κίνδυνος η ΕΕ να δράσει για να επιβάλει νέους κανόνες οι οποίοι θα υπονομεύσουν τα βρετανικά συμφέροντα.¹⁰⁰

Το ΗΒ θέλει να είναι παρόν για τρεις βασικούς λόγους. Πρώτον η αποχώρησή του θα δυσκόλευε την πρόσβασή του στην Ενιαία Αγορά,¹⁰¹ δεδομένου ότι μέχρι τώρα δεν προβλέπεται να υπάρξει ένα ευνοϊκό εμπορικό καθεστώς μεταξύ ΗΒ - ΕΕ. Ο ρόλος της ΕΕ στο εξωτερικό εμπόριο είναι αδιαμφισβήτητος. Σε περίπτωση αποχώρησης, το μόνο μοντέλο σύνδεσης με την Ενιαία Αγορά κρατών εκτός ΕΕ θα ήταν ο Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος (ΕΟΧ). Σύμφωνα με τον Cameron, η ένταξη του ΗΒ στον ΕΟΧ θα ήταν μια «ήττα» καθώς θα έχανε ένα σημαντικό κομμάτι εθνικής κυριαρχίας – που υποτίθεται ότι η ενδυνάμωσή της είναι και το ζητούμενο με την αποχώρησή του. Τελικά, θα μείωνε δραματικά τη θέση του στον παγκόσμιο χάρτη,¹⁰² αφού η ανάπτυξη των εξαγωγών προς ταχέως αναπτυσσόμενες αγορές θα ήταν ιδιαίτερα χρονοβόρα. Το ετήσιο κόστος για την οικονομία του ΗΒ των 100 πιο επαχθών ευρωπαϊκών ρυθμίσεων υπολογίζεται σε £33.3bn. Αν το ΗΒ αποφάσιζε να ανταλλάξει την πλήρη ένταξη στην ΕΕ με ένταξη στον ΕΟΧ – προτάσσοντας την λεγόμενη «επιλογή Νορβηγία» – 93 από τις 100 ρυθμίσεις θα παρέμεναν στη θέση τους με κόστος £31.4bn.

⁹⁵ Pertusot V. (2013), p 24.

⁹⁶ Gamble A. (2012), p. 475.

⁹⁷ Emerson M. et al. (2014β), p. 5.

⁹⁸ Mandelson P. (2011).

⁹⁹ Emerson M. et al. (2014β), p. 6.

¹⁰⁰ Gambel A. (2012), p. 476.

¹⁰¹ Emerson M. (ed., 2015), p. 14.

¹⁰² Στο ίδιο, p. 3.

Δεύτερον, σε περίπτωση αποχώρησής του το ΗΒ φοβάται ότι θα μειωθεί ο φιλελεύθερος χαρακτήρας της Ενιαίας Αγοράς. Η βρετανική επιρροή στη διαμόρφωση της Ενιαίας Αγοράς μέχρι σήμερα είναι αδιαμφισβήτητη, προωθώντας αυξανόμενη απελευθέρωση εις βάρος της κοινωνικής διάστασης. Το ΗΒ θέλει να παίξει ένα ρόλο-κλειδί ώστε να υπάρξει εμβάθυνση της Ενιαίας Αγοράς με βάση το φιλελεύθερο αγγλοσαξονικό μοντέλο. Έχει σε υψηλή προτεραιότητα στην ατζέντα του την ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς υποστηρίζοντας σημαντικά τις ρυθμιστικές αρμοδιότητες της ΕΕ με αντικατάσταση των εθνικών νομοθεσιών στον εν λόγω τομέα, καθώς έχει μεγάλα οικονομικά συμφέροντα. Σχετικά με την ελεύθερη διακίνηση αγαθών, το ΗΒ δεν θέλει σε καμία περίπτωση επαναπατρισμό αρμοδιοτήτων γιατί αυτό θα επέτρεπε να αναπτυχθούν περιοριστικές ή προστατευτικές πολιτικές.¹⁰³ Ακόμη εντονότερο είναι το ενδιαφέρον του ΗΒ για την ελεύθερη κυκλοφορία υπηρεσιών. Η απελευθέρωση των υπηρεσιών στο πλαίσιο της Ενιαίας Αγοράς είναι ένα πολύ σημαντικό αίτημα του ΗΒ καθώς είναι από τους μεγαλύτερους εξαγωγείς υπηρεσιών ανά τον κόσμο (και πολύ μεγαλύτερος από άλλα κράτη μέλη της ΕΕ). Οι υπηρεσίες αντιπροσωπεύουν ένα όλο και μεγαλύτερο μερίδιο της σύγχρονης οικονομίας και περιλαμβάνουν ένα εξαιρετικά πολύπλοκο και διαφοροποιημένο σύνολο των επιμέρους τομέων, με αντίστοιχα περίπλοκες κανονιστικές απαιτήσεις. Υπάρχουν επίσης τεχνολογικές τάσεις στην οικονομία που θολώνουν τη διάκριση μεταξύ των εμπορευμάτων, όπου η αγορά έχει ολοκληρωθεί σε μεγάλο βαθμό, σε σχέση με τις υπηρεσίες. Η βρετανική κυβέρνηση βρίσκεται στην πρώτη γραμμή εκείνων που πιέζουν για «ολοκλήρωση» της εσωτερικής αγοράς για τις υπηρεσίες – περαιτέρω ρύθμιση της εν λόγω αγοράς σε ευρωπαϊκό επίπεδο με περαιτέρω κατάργηση εθνικών προστατευτικών μέτρων –,¹⁰⁴ δεδομένου ότι το υπάρχον πλαίσιο εξακολουθεί να είναι κατακερματισμένο λόγω μιας τεράστιας ποικιλίας ετερόκλητων εθνικών κανονισμών. Ειδικότερα, η Ενιαία Ψηφιακή Αγορά είναι ένας ταχύτατα αναπτυσσόμενος οικονομικός υπο-τομέας και με πολύ μεγάλη σημασία για την ανταγωνιστικότητα της ΕΕ, και το ΗΒ τον έχει θέσει σε προτεραιότητα ώστε να αρθούν οι όποιοι περιορισμοί.¹⁰⁵ Αντίστοιχη ισχυρή ατζέντα έχει για τον τομέα των τηλεπικοινωνιών,¹⁰⁶ αλλά και για την επέκταση της ευρωπαϊκής ενεργειακής αγοράς, αφού μπορεί να συνδυαστεί με τις υπηρεσίες.

Τρίτον, ένα άλλο διαφαινόμενο πρόβλημα σε περίπτωση αποχώρησής του ΗΒ από την ΕΕ είναι ότι θα επηρεαστούν οι άμεσες ξένες επενδύσεις εκτός ΕΕ προς την Ενιαία Αγορά. Το City είναι η βασική πύλη εισόδου τους στην ΕΕ. Το ΗΒ έχει κερδίσει ένα μεγάλο μερίδιο στον παγκόσμιο χάρτη, γεγονός που το κάνει να θέλει περισσότερη εμβάθυνση της Ενιαίας Αγοράς, αλλά και είναι ένα ισχυρό κίνητρο παραμονής του στην ΕΕ καθώς με την αποχώρησή του, οι επενδυτές δεν θα το θεωρούσαν τόσο αξιόπιστο. Άρα ο φόβος ότι θα υποβαθμιστεί αισθητά η σημασία του ΗΒ ως διεθνές

¹⁰³ Στο ίδιο, p. 19.

¹⁰⁴ Τα άτομα και οι εταιρείες μπορούν να πάνε στο Δικαστήριο της ΕΕ για να εξασφαλίσουν την επιβολή των δικαιωμάτων τους που απορρέουν από τις Συνθήκες, γεγονός που έχει οδηγήσει σε έναν τεράστιο όγκο περιπτώσεων νομολογίας. Επιπλέον, συνεχίζουν να υπάρχουν περιορισμοί στις υπηρεσίες μεταξύ κρατών μελών που δημιουργούν προβλήματα. Το 2004 έγινε μια πρόταση που μιλούσε για την αμοιβαία αναγνώριση των ρυθμιστικών καθεστώτων μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ. Τελικά, το 2006 εκδόθηκε μια οδηγία η οποία ήταν ένα σημαντικότερο βήμα για το άνοιγμα της αγοράς των υπηρεσιών αλλά είχε, ακόμη, αρκετές δικλείδες ασφαλείας υπέρ της προστασίας του εθνικού επιπέδου (Emerson M. et al. (2014β), p. 2).

¹⁰⁵ Στο ίδιο, p. 3.

¹⁰⁶ Emerson M. (ed., 2015), p. 23.

χρηματοπιστωτικό κέντρο είναι αναμφισβήτητος.¹⁰⁷ Έτσι εξηγείται γιατί το ενδιαφέρον του ΗΒ για την ελεύθερη κίνηση κεφαλαίων και τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες παραμένει αμείωτο,¹⁰⁸ καθώς είναι ο βασικός πυλώνας του City. Μάλιστα οι υποστηρικτές υπέρ της παραμονής υποστηρίζουν ότι το Λονδίνο θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ένας παγκόσμιος πόρος για την ΕΕ στο σύνολό της, όχι ως αποκλειστικό εθνικό συμφέρον. Το ΗΒ περιμένει μάλιστα να δει πως θα λειτουργήσει η ιδέα του Juncker για την Νέα Ένωση Κεφαλαιαγορών την οποία καλείται να φέρει εις πέρας ο Βρετανός Επίτροπος. Βασική επιδίωξη του ΗΒ είναι η περαιτέρω απορρύθμιση των χρηματοπιστωτικών αγορών στην ΕΕ.

Γ. Η στρατηγική Brexín στην υπηρεσία του εγγενούς ευρωσκεπτικισμού

Το ΗΒ αν και «απρόθυμος Ευρωπαίος»¹⁰⁹ γνωρίζει ότι ο καλύτερος τρόπος για να εξυπηρετήσει τα συμφέροντά του όσο το δυνατόν πιο καλά είναι να παραμείνει στο υπάρχον καθεστώς της ΕΕ ασκώντας πιέσεις για μεταρρυθμίσεις με συγκεκριμένο προσανατολισμό και διεκδικώντας νέα ορτ ουτς σε συγκεκριμένους τομείς πολιτικής. Για πολλά χρόνια το ΗΒ ήταν πρόθυμο με φλεγματικό πραγματισμό να συμβιβάζεται και να ενσωματώνει την ευρωπαϊκή νομοθεσία, κάτι που μπορεί να συνεχίσει να το κάνει, υπό νέους όρους όμως, εφόσον οι προτιμήσεις του σε συγκεκριμένους τομείς πολιτικής λαμβάνονται σοβαρά υπόψη (Ένιαία Αγορά και ευρύτερη οικονομική πολιτική, φιλελευθεροποίηση του εμπορίου, μείωση της ευρωπαϊκής γραφειοκρατίας). Η ευρωσκεπτικιστική συλλογιστική έχει αναδείξει την αναντιστοιχία μεταξύ των ευρωπαϊκών λειτουργιών του πολύ-επίπεδου μοντέλου διακυβέρνησης της ΕΕ και των (παραδοσιακά) εθνικών συμφερόντων, και αυτό δίνει στο ΗΒ την αίσθηση ότι μπορεί να «ηγηθεί» επί της Ευρώπης (Anglo-dominated Europe).¹¹⁰

Η βρετανική στάση λειτουργεί διευκολυντικά και για άλλα κράτη μέλη που πλέον αντί να κρύβονται πίσω από την βρετανική «αποφασιστικότητα» για κάποια ζητήματα (π.χ. μείωση ευρωπαϊκού προϋπολογισμού σε σχέση με τα διαρθρωτικά ταμεία, την αγροτική και αλιευτική πολιτική), μπορούν να παίρνουν θέση ανοιχτά υπέρ του ΗΒ, με πρόσχημα ότι θα ήταν καταστροφική η αποχώρησή του μιλώντας για αναγκαίες παραχωρήσεις από πλευράς τους υπέρ μιας επιβράδυνσης περαιτέρω ομοσπονδοποίησης της ΕΕ χωρίς πάλι να αναλαμβάνουν την ευθύνη της πολιτικής θέσης. Αν το ΗΒ αποχωρήσει, οι υπόλοιποι θα χάσουν ένα σημαντικό άλλοθι.¹¹¹

Επιπλέον, η προς το παρόν όχι εμφανής πολιτική σύγκλιση μεταξύ του ΗΒ και της Γερμανίας θα πρέπει να ληφθεί υπόψη στο εγγύς μέλλον για να αντιληφθούμε καλύτερα πως προδιαγράφονται οι

¹⁰⁷ Emerson M. et al. (2014β), p. 6.

¹⁰⁸ Ακόμα και αν μπορούσαν να συναφθούν φιλελεύθερες εμπορικές συμφωνίες που να καλύπτουν τις εξαγωγές βασικών προϊόντων του ΗΒ, και οι οποίες θα παρείχαν μια ισχυρή βάση για τη συνέχιση των εμπορικών συναλλαγών ΗΒ-ΕΕ, η ίδια υπόθεση είναι πολύ λιγότερο σαφής για τη βρετανική 'βιομηχανία', δηλ. τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες, όπου θα μπορούσε να μειωθεί η πρόσβαση στις ευρωπαϊκές αγορές και το ΗΒ να είναι αναγκασμένο να υιοθετήσει ρυθμίσεις παρόμοιες με αυτές της ΕΕ.

¹⁰⁹ Ιωακειμίδης Π. (2013), σελ. 94.

¹¹⁰ Gifford C. (2014α), p. 527.

¹¹¹ Zuleeg F. (2014), p. 1.

ισορροπίες διακυβέρνησης εντός της ΕΕ. Το Βερολίνο μπορεί να γίνει ο σημαντικότερος εταίρος του Λονδίνου σε περίπτωση επαναδιαπραγμάτευσης του ΗΒ με την ΕΕ. Ήδη υπάρχουν διμερείς πρωτοβουλίες που στόχο έχουν να εξετάσουν τις προοπτικές μιας αγγλο-γερμανικής συμφωνίας σε βασικούς τομείς όπου το ΗΒ και η Γερμανία μπορούν να βρουν κοινό έδαφος για τη μεταρρύθμιση της ΕΕ.

Οι δύο χώρες τάσσονται υπέρ της περαιτέρω φιλελευθεροποίησης της οικονομίας και της μείωσης του κράτους. Σε επίπεδο ρητορικής ο Cameron δεν δείχνει να αντιτάσσεται στις πολιτικές λιτότητας που ακολουθούνται εντός της ΕΕ. Το ΗΒ στην πράξη ακολουθεί νεοφιλελεύθερη πολιτική υιοθετώντας συνάμα και μέτρα συσταλτικής δημοσιονομικής πολιτικής, με τη διαφορά όμως ότι η βρετανική νομισματική πολιτική είναι ιδιαίτερα επεκτατική σε αντίθεση με τη γερμανική γραμμή που τάσσεται απαρέγκλιτα υπέρ μιας συσταλτικής δημοσιονομικής πολιτικής και μόνο πρόσφατα αποδέχθηκε κάποιο άνοιγμα σε μια περισσότερο επεκτατική νομισματική πολιτική. Αναμφίβολα, ο Cameron υιοθετώντας μια αντι-ευρωπαϊκή ρητορική, έστρεψε την προσοχή όλων στο θέμα του βρετανικού πακέτου διαπραγμάτευσης, παραμερίζοντας τις οικονομικές πολιτικές που εφαρμόζει στο εσωτερικό του και που συνδυάζουν την οικονομική αντίληψη της Thatcher και μια τεχνοκρατική προσέγγιση της διακυβέρνησης.¹¹² Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) του ΗΒ μέλους της ΕΕ δεν θα ξεπεράσει το 1,6% του ΑΕΠ το 2030. Σε περίπτωση εξόδου του ΗΒ από την ΕΕ ανάλογα με το ποιο σενάριο πολιτικής προσέγγισης επικρατήσει – δηλαδή αν το ΗΒ αφήσει την ΕΕ και δεν επιτύχει μια συμφωνία, επανέλθει στον προστατευτισμό ή καταφέρει να εισέλθει σε φιλελεύθερο καθεστώς συναλλαγών με την ΕΕ και τον υπόλοιπο κόσμο, με παράλληλη προώθηση γενναίων πολιτικών απορρύθμισης – οι εκτιμήσεις υπολογίζουν ότι το ΑΕΠ το 2030 θα κινείται σε ένα ρεαλιστικό εύρος μεταξύ 0,8% και 0,6%.

Μέχρι σήμερα, η ακριβής σχέση του ευρωσκεπτικισμού με την ευρωπαϊκή ενοποίηση δεν έχει επαρκώς διερευνηθεί, καθώς, οι αναλυτές εξετάζουν τον ευρωσκεπτικισμό μέσα στο εκάστοτε εθνικό πλαίσιο.¹¹³ Ο βρετανικός ευρωσκεπτικισμός πρέπει να ειδωθεί μέσα από τις βαθύτερες διαδικασίες και αλλαγές που συντελούνται στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών φιλελεύθερων δημοκρατιών και στις δομικές και διαρθρωτικές εντάσεις στο σύστημα της αντιπροσώπευσης.¹¹⁴ Το πρόβλημα του λαϊκιστικού ευρωσκεπτικισμού που έχει αναπτυχθεί είναι ένα φαινόμενο που θα συνεχίσει να υπάρχει, όπως και στις ΗΠΑ υπάρχει ένα «αντι-Ουάσινγκτον» αίσθημα, έτσι και στην ΕΕ θα υπάρχει ένα «αντι-Βρυξέλλες» αίσθημα, τα οποία συνάδουν με το αναπτυσσόμενο αίσθημα της αντιπαγκοσμιοποίησης.¹¹⁵ Η πολιτικοποίηση της συζήτησης στο ΗΒ για τη συμμετοχή του στην ΕΕ – κάτι

¹¹² Η ατζέντα της πολιτικής και το ύφος της διακυβέρνησης Cameron απηχεί αυτό που ο Mark Bevir έχει ονομάσει «μετα-νεοφιλελεύθερη λογική» (post-neoliberal rationality), η οποία εκφράζει την περιορισμένη ικανότητα του κράτους για την επιβολή πολιτικών λύσεων - με έμφαση στο «τιμόνι» και όχι στην «κωπηλασία». Το κράτος επικεντρώνεται «στον καθορισμό μιας ευρείας στρατηγικής για τη δημόσια τάξη», και όχι «στην πραγματική εφαρμογή της πολιτικής» και «στην παροχή υπηρεσιών». Αυτή η αλλαγή στη διακυβέρνηση στηρίχθηκε σε μια μερική, τεχνοκρατική προσέγγιση της πολιτικής, με επίκεντρο την λειτουργία μιας πολιτικής κάθε φορά (Bevir M. (2010), p. 109).

¹¹³ Daddow O. (2006), p. 327.

¹¹⁴ Gifford C. (2014α), p. 513.

¹¹⁵ Emerson M. et al. (2014α), p. 18.

που είχε να συμβεί σοβαρά από το 1975 και το δημοψήφισμα – έδωσε αναπόφευκτα χώρο στον πιο σκληρό ευρωσκεπτικισμό θέτοντας υπό αμφισβήτηση τη νομιμοποίηση της ΕΕ.¹¹⁶

Ακριβώς επειδή ο ευρωσκεπτικισμός γίνεται προοδευτικά εγγενές χαρακτηριστικό της ευρωπαϊκής πραγματικότητας, θα πρέπει να αλλάξουν τα μεθοδολογικά εργαλεία με τα οποία αναλύεται ο βρετανικός ευρωσκεπτικισμός ως μια εσωτερική διαδικασία και όχι ως ένα φαινόμενο ακραίων τιμών.¹¹⁷ Πιθανώς, η στρατηγική Brexiti να αποτελέσει ένα καλό υπόδειγμα ανάπτυξης του ευρωσκεπτικισμού εκτός εθνικού πλαισίου με χαρακτηριστικά που μπορούν να ενσωματωθούν από περισσότερα από ένα κράτη μέλη, υποδεικνύοντας τον τρόπο και τα όρια εντός των οποίων πρέπει να λειτουργεί η ΕΕ. Αν δεχτούμε ότι κάποιες βασικές πεποιθήσεις της ευρωπαϊκής ενοποίησης που ίσχυαν μέχρι σήμερα – στηριζόμενες στην κλασική νεολειτουργιστική λογική της αυτόματης διάχυσης –, έχουν πάψει να ισχύουν, τότε από εδώ και πέρα η θεώρηση της μελλοντικής εξέλιξης της ΕΕ θα επηρεάζεται πρωτίστως από αυτά που συμβαίνουν στο εσωτερικό των κρατών μελών της, στο πώς αυτά βλέπουν την περαιτέρω ανάπτυξή της, στην πρόσληψη της έννοιας της κυριαρχίας, και όλα αυτά επηρεασμένα από την κρίση της ευρωζώνης.¹¹⁸

Οι γενικές εκλογές της 7^{ης} Μαΐου 2015 δεν αλλάζουν τις βασικές συνιστάμενες του βρετανικού ζητήματος. Το αποτέλεσμα τους πέρα από τη σημασία για την εσωτερική πολιτική επηρεάζει άμεσα την ΕΕ. Ενώ οι περισσότεροι Βρετανοί φαίνεται να προτιμούν την παραμονή στην ΕΕ,¹¹⁹ κατά γενική ομολογία, το ΗΒ θεωρεί ότι θα χρειαστεί αργά ή γρήγορα αλλαγή των Συνθηκών της ΕΕ. Το μεγάλο ερώτημα είναι κατά πόσον τα κομμάτια του παζλ θα μπαίνουν στη θέση τους πριν από το 2017.

Απέναντι στην σκληρή γραμμή του UKIP που δεσμεύεται να διενεργήσει δημοψήφισμα «το συντομότερο δυνατόν στο νέο κοινοβούλιο», ο Cameron επιμένει και αυτός στο σενάριο δημοψηφίσματος, παρά τις επιφυλάξεις της Ουάσιγκτον. Συμπληρώνει όμως ότι προτίθεται να κρατήσει την χώρα στην ΕΕ εφόσον γίνει δυνατή η τροποποίηση των ευρωπαϊκών συνθηκών ώστε το ΗΒ να αποκτήσει ένα ειδικό καθεστώς. Στόχος του είναι να προωθήσει στο κέντρο της διαπραγματεύσεως την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων στην ΕΕ και συγκεκριμένα το δικαίωμα των μεταναστών σε παροχές, τις σχέσεις μεταξύ των κρατών μελών που δεν έχουν υιοθετήσει το ευρώ και τα μέλη της ευρωζώνης, την απομάκρυνση του στόχου που αναφέρεται στις συνθήκες μιας «διαρκώς στενότερης ένωσης μεταξύ των λαών της Ευρώπης». Οι Φιλελεύθεροι Δημοκράτες ενώ, επί της αρχής, δεν συμφωνούν με την τακτική εντός/εκτός του δημοψηφίσματος, δηλώνουν ότι μπορούν να υποχωρήσουν σε αίτημα των Συντηρητικών σε δημοψήφισμα στο πλαίσιο μιας νέας συμφωνίας με την προϋπόθεση ότι οι τελευταίοι θα κάνουν κάποιες μικρές παραχωρήσεις σε κάποια θέματα όπως σε αυτό της εσωτερικής μετανάστευσης. Δεσμεύονται να μειώσουν τις δαπάνες της ΕΕ και τις επιπτώσεις της νομοθεσίας της ΕΕ στις μικρές επιχειρήσεις. Επίσης τάσσονται

¹¹⁶ Gifford C. (2014α), p. 527.

¹¹⁷ Στο ίδιο, p. 513.

¹¹⁸ Copsey N. and Haughton T. (2014), p. 87.

¹¹⁹ Σε πρόσφατη δημοσκόπηση της Populus διαπιστώνεται ότι, σε περίπτωση ενός τέτοιου δημοψηφίσματος, 40% λένε ότι θα ψηφίσουν για να παραμείνουν στην ΕΕ, το 39% θα ψηφίσει να φύγει, ενώ το 17% παραμένουν αναποφάσιμοι (Pickard J. (2015)).

υπέρ της εγκαθίδρυσης μιας «συνδυασμένης πλειοψηφίας των εθνικών κοινοβουλίων» βάσει της οποίας θα αποκτούν μια αυτόματη ικανότητα να μπλοκάρουν την «ανεπιθύμητη» νομοθεσία και υπέρ του ορισμού αυστηρότερων κανόνων για τους μετανάστες στην ΕΕ.

Οι Εργατικοί συζητούν το σενάριο του δημοψηφίσματος μόνο σε περίπτωση που υπάρξουν νέες μεταβιβάσεις εξουσίας προς την ΕΕ. Δεσμεύονται όμως να υποστηρίξουν μια σειρά από μεταρρυθμίσεις σχετικά με την κατ' αυτούς «σκληρή» δημοσιονομική πειθαρχία, την μεταρρύθμιση της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής και την αλλαγή των κανόνων γύρω από την πρόσβαση των ευρωπαϊών μεταναστών στις παροχές. Προτείνουν επίσης ένα μηχανισμό κόκκινης κάρτας που θα επιτρέπει στα εθνικά κοινοβούλια να μπλοκάρουν τη νομοθεσία της ΕΕ, υποστηρίζουν την «ολοκλήρωση της ενιαίας αγοράς» και υπόσχονται να προστατεύσουν τα συμφέροντα των κρατών μελών που δεν συμμετέχουν στην ευρωζώνη.

Στην πραγματικότητα, πέρα από τη ρητορική, υπάρχει ένας σημαντικός βαθμός διακομματικής συναίνεσης όσον αφορά την ουσία της μεταρρύθμισης της ΕΕ. Εκεί που εντοπίζεται διαφοροποίηση είναι στην στρατηγική. Οι Συντηρητικοί τάσσονται υπέρ μιας σκληρής και άμεσης επαναδιαπραγμάτευσης με φόντο το δημοψήφισμα, ενώ οι Εργατικοί δείχνουν να προτιμούν μια πιο ήπια και αποσπασματική προσέγγιση.

Σε αντίθεση με κάποιους αναλυτές¹²⁰ που πιστεύουν ότι τόσο οι βρετανοί πολιτικοί όσο και η βρετανική κοινή γνώμη φαίνεται να παίρνουν αποστάσεις από την ΕΕ, μια πιο προσεκτική παρατήρηση της βρετανικής στάσης αλλά και των βασικών κυβερνητικών και θεσμικών εταίρων στην ΕΕ δείχνει ότι το ΗΒ παίζει το χαρτί της αποχώρησης όχι τόσο για να φύγει αλλά όσο για να αλλάξει την ΕΕ.

¹²⁰ Zuleeg F. (2014), *ό.π.*

4. Βιβλιογραφία

Βιβλία:

Bevir M. (2010), *Democratic Governance*, Princeton, NJ: Princeton University Press.

Emerson M. (ed., 2015), *Britain's Future in Europe: Reform, Renegotiation, Repatriation or Secession?*, Brussels: Centre for European Policy Studies.

Gifford C. (2008), *The Making of Eurosceptic Britain: Identity and Economy in a Post-Imperial State*, Hampshire and Burlington, VT: Ashgate.

Rosamond B. (2004), *Θεωρίες Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*, Αθήνα: Μεταίχιμο.

Szczerbiak A. and Taggart P. (eds., 2008), *Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism*, Volume 1: Case Study and County Surveys, New York: Oxford University Press.

Wellings B. (2012), *English Nationalism and Euroscepticism: Losing the Peace*, Bern: Peter Lang.

Άρθρα:

Δικαίος Γ. (2014), "Ευρωπαϊκή Ενοποίηση: Η πρόκληση της ομοσπονδιακής προοπτικής", *Η Ελλάδα, η Ευρώπη και ο Κόσμος: Μελέτες για την Ευρωπαϊκή και Διεθνή Πολιτική*, τεύχος 3, Μονάδα Έρευνας για την Ευρωπαϊκή και Διεθνή Πολιτική, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, σελ. 38-44.

Ιωακειμίδης Π. (2013), "Το τέλος της ενοποίησης; Ποιες χώρες-μέλη επιδιώκουν τον τερματισμό της ευρωπαϊκής διαδικασίας", *Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική*, τεύχος 29, Ιούλιος-Οκτώβριος 2013, σελ. 94-96.

Ιωακειμίδης Π. (2014), "Η ήττα ενός εκβιασμού... Τα διδάγματα από την εκλογή του Ζ.Κ. Γιουνκέρ ως Προέδρου της Επιτροπής", *Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική*, τεύχος 31, Μάρτιος-Ιούνιος 2014, σελ. 26-27.

Σερζάν Ζ.-Κ. (2013), "Ο λαϊκιστικός ευρωσκεπτικισμός του Ντέβιντ Κάμερον: Όταν οι Βρετανοί Συντηρητικοί χρησιμοποιούν την απειλή δημοψηφίσματος", *Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική*, τεύχος 29, Ιούλιος-Οκτώβριος 2013, σελ. 46-51.

Χατζησταύρου Φ. (2014), "Η Επιτροπή Juncker 2014-2019, μοχλός αλλαγής πολιτικών και θεσμικών ισορροπιών;", *Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική*, τεύχος 32, Ιούλιος-Οκτώβριος 2014, σελ. 60-72.

Baker D. et al (2008), "Euroscepticism in the British Party System: 'A Source of Fascination, Perplexity and Sometimes Frustration'", Szczerbiak A. and Taggart P. (eds.), *Opposing Europe? The*

Comparative Party Politics of Euroscepticism, Volume 1: Case Study and County Surveys, New York: Oxford University Press, p. 93-116.

Behr R. (2012), "Europe's Endgame", *New Statesman*, 21 May 2012, p. 22-27.

Behr R. (2014), "Cameron is Running Out of Time to Show that He Is Serious About Keeping Britain in the EU", *New Statesman*, 6-12 June 2014, p. 11.

Bevir M. et al (2015), "Introduction: Interpreting British European Policy", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 53, No. 1, p. 1-17.

Copsey N. and Haughton T. (2014), "Farewell Britannia? 'Issue Capture' and the Politics of David Cameron's 2013 EU Referendum Pledge", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 52, Special Issue S1, p. 74-89.

Daddow O. (2006), "Euroscepticism and the Culture of the Discipline of History", *Review of International Studies*, Vol. 32, p. 309-328.

Duff A. (2013), "On Dealing with Euroscepticism", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 51, Issue 1 (special issue: Confronting Euroscepticism), p. 140-152.

Emerson M. et al. (2014a), "British Balance of Competence Reviews, Part II: Again, a Huge Contradiction Between the Evidence and Eurosceptic Populism", CEPS/EPIN Working Paper, No 40, June 2014.

Emerson M. et al (2014β), "British Balance of Competence Reviews, Part III: More Reform than Renegotiation or Repatriation", CEPS/EPIN Working Paper, No 42, December 2014.

Gamble A. (2012), "Better Off Out? Britain and Europe", *The Political Quarterly*, Vol. 83, No 3, July-September 2012, p. 468-477.

Gifford C. (2014a), "The People Against Europe: The Eurosceptic Challenge to the United Kingdom's Coalition Government", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 52, Issue 3, p. 512-528.

Jokela J. (2013), "David Cameron's European Policy: Britain Sidelined by Euroscepticism and the Economic Crisis", *The Finnish Institute of International Affairs*, Briefing Paper 124, February 2013.

Moravcsik A. (1993), "Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 31, No 4, December 1993, p. 473-524.

Pertusot V. (2013), "In Europe, Not Ruled by Europe: Tough Love between Britain and the EU", IFRI.

Springford J. (2015), "Disunited Kingdom: Why 'Brexit' Endangers Britain's Poorer Regions", *Centre for European Reform*.

Taggart P. (1998), "A touchstone of dissent: Euroscepticism in contemporary Western European party systems", *European Journal of Political Research*, Vol. 33, p. 363-388.

Taggart P. and Szczerbiak A. (2008), "Introduction: Opposing Europe? The Politics of Euroscepticism in Europe", Szczerbiak A. and Taggart P. (eds.), *Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism*, Volume 1: Case Study and County Surveys, New York: Oxford University Press, p. 1-15.

Taggart P. and Szczerbiak A. (2013), "Coming from the Cold? Euroscepticism, Government Participation and Party Positions on Europe", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 51, No 1, p. 17-37.

Vail M. (2015), "Between One-Nation Toryism and Neoliberalism: The Dilemmas of British Conservatism and Britain's Evolving Place in Europe", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 53, No. 1, p. 106-122.

Vargas-Silva C. (2014), "Migration Flows of A8 and other EU Migrants to and from the UK", *Migration Observatory Briefing*, COMPAS, University of Oxford, April 2014.

Verney S. (2011), "Euroscepticism in Southern Europe: A Diachronic Perspective", *South European Society and Politics*, Vol. 16, No 1, March 2011, p. 1-29.

Wellings B. (2010), "Losing the Peace: Euroscepticism and the Foundations of Contemporary English Nationalism", *Nations and Nationalism*, Vol. 16: 3, p. 488-505.

Wellings B. and Baxendale H. (2015), "Euroscepticism and the Anglosphere: Traditions and Dilemmas in Contemporary English Nationalism", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 53, No. 1, p. 123-139.

Zuleeg F. (2014), "Britain outside Europe? Fewer EU Concessions to UK post-Brexit", *Commentary*, *European Policy Centre*.

Πηγές από το διαδίκτυο:

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, <http://www.europarl.europa.eu/elections2014results/el/country-results-uk-2014.html> (17/1/2015).

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, <http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/el/country-results-uk-2009.html> (17/1/2015).

Χατζησταύρου Φ. (2012), "Τα Απο-ενοποιητικά Χαρακτηριστικά της Ευρωδιακυβέρνησης της Κρίσης", ομιλία στο πλαίσιο της εκδήλωσης "Πολιτικές Διαμαρτυρίας και Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση σε Περίοδο Κρίσης", στο *Ινστιτούτο Γκαίτε*, Αθήνα: DAAD, ΕΛΙΑΜΕΠ, 30/11/2012, <http://www.blod.gr/lectures/Pages/viewlecture.aspx?LectureID=635> (20/1/2015).

Blitz B. (2014), "British Politicians Are Clearly Misreading EU Provisions Regarding Freedom of Movement", *LSE/EUROPP*, <http://bit.ly/1DG3I4I> (9/1/2015).

Brown G. (2015), "Leaving EU would make UK the North Korea of Europe, warns Gordon Brown", *The Guardian*, <http://www.theguardian.com/politics/2015/mar/09/leaving-eu-would-make-uk-the-north-korea-of-europe-warns-gordon-brown> (30/4/2015).

Bundesverfassungsgericht (2009), Order of 30 June 2009 – 2 BvE 2/08, http://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2009/06/es20090630_2bve000208en.html (27/4/2015).

Delaume C. (2015), "Sortons de la BCE sans sortir de l'euro", *Marianne*, <http://www.marianne.net/agora-sortons-bce-sortir-euro-100232577.html> (27/4/2015).

European Union Act 2011, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/12/contents> (27/4/2015).

Eurostat – Statistics Explained, "Migration and Migrant Population Statistics", http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics#Migration_flows (27/4/2015).

Gifford C. (2014β), "The UK and the EU: Is the Party Over?", *Political Studies Association*, <http://www.psa.ac.uk/insight-plus/blog/uk-and-eu-party-over> (9/1/2015).

Lea, D. (χ.χ.), "The Crisis in the Eurozone", in *Europa World Online*, London: Routledge, University of Warwick, <http://0-www.europaworld.com.pugwash.lib.warwick.ac.uk/entry/we.essay.4> (9/1/2015).

Mandelson P. (2011), "Cameron's Euro Dilemma", *Prospect*, <http://www.prospectmagazine.co.uk/opinions/cameron%E2%80%99s-euro-dilemma> (27/4/2015).

Mason R. and Oltermann P. (2014), "EU Freedom of Movement Non-negotiable, says Germany", *The Guardian*, 3/11/2014, <http://www.theguardian.com/world/2014/nov/03/eu-freedom-of-movement-non-negotiable-germany> (21/1/2015).

Nielsen N. (2014), "Cameron to Unveil Latest anti-EU Migrant Plan", *EUObserver*, 28/11/2014, <http://euobserver.com/justice/126717> (5/1/2015).

Pickard J. (2015), "Britons split down the middle on EU exit, says poll", *Financial Times*, <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/8112935e-e2ca-11e4-bf4b-00144feab7de.html?siteedition=intl#axzz3YmSne4M7> (30/4/2015).

The Guardian (2010), "General election 2010: Liberal Democrat manifesto at a glance", *The Guardian*, 14/04/2010, <http://www.theguardian.com/politics/2010/apr/14/liberal-democrat-manifesto-at-a-glance> (17/1/2015).

The Telegraph, "General Election 2015 poll tracker: Labour and Conservatives neck-and-neck", *The Telegraph*, <http://www.telegraph.co.uk/news/general-election-2015/11374181/General-Election-2015-latest-poll-tracker.html> (27/4/2015).

Traynor I. (2009), "EU allies warn David Cameron over rightwing pact", *The Guardian*, <http://www.theguardian.com/politics/2009/may/11/conservative-eu-david-cameron> (18/1/2015).

UCL News (2014), "Positive economic impact of UK immigration from the European Union: new evidence", <https://www.ucl.ac.uk/news/news-articles/1114/051114-economic-impact-EU-immigration> (30/4/2015).

Watson I. (2014), "New German Party Causes Cameron EU Parliament dilemma", *BBC*, <http://www.bbc.com/news/uk-politics-27685195> (18/1/2015).

Wivel A. (2014), "While the UK Considers a 'Brexit', Danish Eurosceptics Continue to Be Reluctantly Pragmatic Over the EU Membership", *LSE/EUROPP*, <http://bit.ly/1AfFTia> (9/1/2015).